

2/5

K. L. MARLEY

**USU,
KANNATUSE
JA
ARMASTUSE
TEEL**

Neli elulugu

TORONTO ALLIANSSKOMITEE KIRJASTUS

Väljaanne nr. 3

A/856

Eesti TA Kirjandusmuuseumi
Tallinn

EUR 12681

PRINTED IN CANADA
ORTOPRINT — TORONTO 1960

Saateks

Käesolev raamat sisaldab elulugusid — täpsemalt, nelja usuinimese elulood. Kõik neli on sõna usk tõttu lahutamatult kinnitatud ühele ühisele määravale nimetajale. Sama sõna laiahaardelisuse ning mitmekülgsuse tõttu on nad aga samaaegselt ka üllatavalt erinevaid peatükke oma eludega talletanud järgnevate inimpõlvede teadvuslehekülgedele. Nii näiteks võitles Jan Hus, teevalmistaja protestantlikule reformatsioonile, põhiliste piiblitõdede puhtuse ja vabaduse eest. John Wesley sai keskseks kujukaks vaimulikule ärkamisele, mille tõttu mõnegi ajaloolase arvates revolutsioon Inglismaal tulemata jäi. Gerhard Tersteegen edustas pühitsus- ja vagadusõpetust ning „tädi“ Hanna oli lihtne naine, kes rakendas igapäevasesse ellu oma sügavamaid veen-

dumusi, mille tagajärjel ta suutis muuta ümbrust ja olusid.

Intensiivselt, usulistest paleustes elatud elu inspireerib, virgutab ta asetab abistavaid sihtpunkte kaasränduritele silmapiirile. Selliste elude läbi avastame ja leiame lahendusi mõistatustele. Usuelu kõige varjatumad momendid — selle tekkimine, eluülesannete vastuvõtmine, viimaste teostamine ning tulemused — saavad reaalseks ja kogetavaks. Tuhm muutub selgeks, nüri teravaks ja võimatu võimalikuks. Ei ole kahtlust, Husi, Wesley, Tersteegeni ja „tädi“ Hanna elulehekülgede hoolikas jälgimine saavutab just öeldut. Ja just selletõttu on ka nende nelja elulood kellegi viienda poolt käesolevatele lehekülgedele jäädvustatud. Töö viies on Karl Leopold Marley, tuntud eesti usumees.

K. L. Marley pühitses 5. mail oma 70 a. sünnipäeva. Neist aastatest on ta üle viiekümne kulutanud Elusõna kuulutajana Igavese Issanda viinamäel. Oma sihtide, kuulutuse ning eluga on K. L. Marley teadlikult püüdnud Husi, Wesley, Tersteegeni ja „tädi“ Hanna põlevaid tõrvikuid üleväl hoida. Jumal ise on talle selleks jõudu, julgust ning järjekindlust kinkinud. Küll edus kui ka ebaedus, õnnes kui ka õnnetuses, rahus kui ka rahutuses on K. L. Marley kõnelnud ning kirjutanud Piibli ja selle sõnumi ainulaadsest autoriteedist, patutundmise ja uussünni möödapääsematusest õndsakssaamisest, pühitsetud elu ilust ning asendamatusest, ja mis kõige tähtsam — „muile jutlust üteldes“ on ta siiski seda kõigepealt iseendale teinud — tähiseks, praktiliseks pühitsuseks ja eluks.

Karl Leopold Marley on mänginud ainulaadset osa suhteliselt noore eesti vabakirjanduse arenguloos. Usuelule Eestis ja eestlaste keskel on ta tõhusa panuse andnud suurepärase jutlustajana, leidliku pioneerina ja piibliusu haarava populariseerijana. Me täname Jumalat K. L. Marley eest. Jätkaku ta oma elutööd veel tulevikuski. Jätkugu see ka käesoleva nelja eluloo kirjapanemise kaudu.

Kaljo Raid

Torontos, 10. mail 1960

JAN HUS

Reformatsiooni eelvõitleja

Saksamaal, Wormsi linnas on usupuhastuse mälestuseks püstitatud suurepärase ausammas. Ausamba keskel, kõrgel seisab imposantselt Lutheri võimas kuju. All soklil seisavad neli keskaja kirikuajaloo suurkuju: Petrus Valdus, John Wiclif, Jan Hus ja Girolamo Savonarola — neli tõetunnistajat ja usuelu uuendajat.

Alljärgnevalt käsitleme kokkuvõtlikult Praha Bethlehema kiriku sõnavõimsa jutlustaja ja Konstanzi usu-märtri Jan Husi elulugu.

Õnneks jäid Assisi Franciscusel üle elamata paljud paavstide väärted 13. sajandil. Mainime siinkohal ainult paavst Johannes XXII. Olles kujult väike ja kõhetu, osutus ta aga kiriku suurimaks finantsigeeniuseks. Ta ekspluateeris inimesi, kus ja kuidas sai. Selles oli ta leidlik, vähe valides abinõusid selleks. Sõnakuulmises kasvatatud Assisi Franciscuse jäüngritel ei jäänud muud üle kui kiriku ülemkarjast ja Kristuse asemikku maa peal antikristuseks nimetada. Kes küll pidi aukartust tundma vaimuliku võimu ees, kelle residentsis kõik maailma lõbud lokkasid ja kus jultunult ülestõusmist ja Kristuse taastulekut eitati.

Kahtlemata oli usuelu tase ametlikus kirikus kurb. Kuid Jumalal on kõigil aegadel olnud ärksad hinged ja julged tõe tunnistajad. Üks selline mees keskajal oli Inglismaal John Wiclif, Oxfordi ülikooli õppejõud. Ta pidi

kurvastusega konstateerima, et kiriku võimukandjad iga-suguse lugupidamise ja usalduse moraalis ja kiriklikus elus olid minetanud. Temalt pärinevadki nii kaaluvad sõnad: „Et inimestel puudub Jumala Sõna, on kiriku vaimulik põllumaa metsistunud ja kõikjal valitseb vaimulik surm. Sellepärast peab Jumala Sõna muutuma jälle elavaks ja seda peab kuulutatama mõlemas keeles, teadlastele ladina keeles ja lihtrahvale emakeeles. Ilma-likud vaimulikud ütlevad, et võhikud võivad eksida, kuid niisama kergesti võib ka ilmameelne usuteadlane eksida. Lapsed lugemist õppides teevad kahtlemata algul ka vigu, kuid sellepärast ei saa neile üldse lugemisõppust keelata. Igaüks on kohustatud Püha Kirja lugema, et õndsaks saada.“

See oli küllaltki selgesti öeldud ja seda kuulsid mui-dugi ka vaimulikud ja kiriku võimukandjad. Kirik vas-tas sellega, et pani Wiclifi kirikuvande alla. Ta mää-rati asumisele maa pimedamasse kolkasse, kust ta lak-kamata levitas oma kirjutuste kaudu sõna vabastavast evangeeliumist. See levis kui kulutuli ja jõudis viimaks ka Praha linna ja Husi kõrvu.

Blanitzza kallastel

Maakond, kust väike Blanitzza jõgi läbi jooksis, vii-bis alalises ärevuses. Selle jõe pahempoolisel kaldal asus väike Husinetzi linnake, mille nimi läks maailma aja-lukku ühe siit pärineva mehe tõttu. See oli Jan Husi-netz ehk lihtsalt Jan Hus.

Selles väikeses linnakeses, millel ka nüüd ainult kakssada maja ja poolteist tuhat elanikku on, sündiski Jan Hus, kelle nimi tegelikult oli Nana, kuid keda hüüti ta sünnikoha järgi Husiks. Ta sünniaasta võis olla 1370 või 1371, seda ei teata täpselt. Selles Lõuna-Böömi kau-nis maastikus asus hulk kirikuid ja kloostreid, kus innu-kalt pühakuid kummardati. On teada, et Husi ema oli tõsiselt jumalakartlik inimene, ja võib oletada, et ema poega kaasa viis pühakuid kummardama. Isa oli voori-mees, kes omas ka väikese põllulapikese.

Ühel ilusal päeval saabus Jan Hus naaberlinna Pra-chatitzi ladina kooli, et end varakult ette valmistada preestri elukutsele. Üksnes pühade ajal sai ta oma vahe-peal leseks jäänud ema ja kodu külastada. Kannatama-tult ootas Jan ühes teiste õpilastega aega, mil nad maa

pealinna, „kuldsesse Prahasse“, pääseksid, et tundma õppida laia elu ja suurt teadust.

Viimaks siis — ema oli vahepeal isale surmas järg-nenud — jõudis õpihimuline nooruk 1386. a. Moldau linna.

Noore õpilasena Prahas

Praha ülikooli matriklisse kanti sisse: Ioannes de Hussynecz — nii oli ta nime ladinakeelne kuju. Üliõpila-sena ei kuule me temast midagi, mis teda tavalistest üliõpilastest oleks eraldanud. Kuueteistkümn-aastasele oli laialdane stuudium küll vaevalt kerge. Et siis veel raamatuid ei olnud, tuli kõik ära kirjutada. Vaesel üli-õpilasel tuli teisi vanemaid üliõpilasi teenides endale iga-päevast ülalpidamist muretseda.

1390. a. omandas Hus oma esimese akadeemilise kraadi: ta sai humanitaarteaduste bakalaureuseks. Ta eesmärgiks oli magistriaste. 1396. a. ta saavutas ka selle. Oma 27 aasta kohta oli ta tolle aja mõiste järgi täiesti haritud mees. Kuid ta taotles ka usuteaduse magistri kraadi ja omandas ka selle. Ta tohtis nüüd ise õpetada ja lehvivat magistrimantlit kanda. Ta ise hindab oma püüdust järgmiselt: „Tunnistan seega oma halba, ise-kat püüdmist. Niikaua kui olin üliõpilane, polnud mul muud meeles, kui et saada preestriks ja omada head sissetulekut ja uhkeid rõivaid ning kaasinimeste poolt austavat kohtlemist.“

Oma ülikooliaja kohta ütleb ta: „Kohtlasel meelel kuulasin ma kõrge kooli magistreid kõnelemas alandu-sest, kannatlikkusest, tublidusest ja vaesusest ja teis-test voorustest igapäevases elus. Kuid tegelikult ei leid-nud ma midagi sellest igapäevases elus nende juures. Kõikjal valitses kõrge arvamine iseenesest, kadedus, sal-limatus ja kõrkus. . . “ Ta õppis kümme aastat ülikoolis, et saada preestriks.

Betlehema kiriku preestrina

A. 1400 võiti Hus viimaks preestriks ja ta esime-seks ülesandeks oli teenimine Praha vanalinna Püha Michaeli kirikus. Prahas oli siis 76 kirikut ja 24 kloost-rit. Kirikuhooned täitusid rikkuste ja toredusega. Hus jutlustas nüüd iga päev ja kuulas pihtimusi. Nii õppis ta inimesi, nende muresid ja pahesid tundma.

Vahepeal oli ta saanud professoriks ja 1401. a. de-

kaaniks. Juba õige varakult sai ta tuttavaks ka väljaspool akadeemilist kuulajaskonda. Paljud eemalseisnudki hakkasid teda nüüd kuulamas käima. Ründavad, agressiivsed jutlused tegid teda üle kogu Praha kuulsaks. Ta kantsli alla kogunes väga palju kuulajaid. Teatud soovitude tõttu sai Hus Süütute Laste kiriku rektoriks ja jutlustajaks. Seda kirikut tavatses rahvas nimetada lihtsalt Betlehema kirikuks. Selles pühakojas jutlustada tohtida ei tähendanud mitte üksnes au, vaid ka võimu. Seal oli lubatud kõnelda ainult tshehhi keeles. Kirik mahutas 3000 inimest.

Kantsi läheduses oli Husil kaks ruumi elamiseks. Tal oli nüüd kõik, mis ta vajas, ja ta nooruse nõuded oleksid võinud rahuldatud olla. Hus aga jagas kogu oma sissetuleku ära, elades väga askeetlikult ja vaeselt. Osa oma heast sissetulekust kulutas ta aga John Wiclifi teoste levitamiseks.

Kiriku sõnakuulmatu poeg

Böömi ja inglise ülikoolide vahel valitses elav mõttevahetus. Wiclifi reformeerivad mõtted tekitasid elavaid vaidlusi mõlemal pool. Need tundusid olevat elulised ja piiblikud ja neil oli palju poolehoidjaid ka slaavlaste seas.

Preestriks saades oli Hus truu ja sõnakuulelik katoliiku kiriku teener. Seetõttu ei puudunud auavaldused ja lugupidamine. Ja niiviisi oli ta ka komisjoni määratud, mis pidi Wiclifi õpetust arutama. Samuti tuli tal otsustavalt kaasa rääkida nõndanimetatud Wilsnackeri imevere asjus. Oli see tõepoolest tegelikult Kristuse veri või pettus? Uurimus viis Husi niikaugele, et selle kohta terve väitekirja koostas, milles väitis, et usklikud maa peal ei tohi austust avaldada väljapanekuile, millega Kristuse ihuosi või verd esitada püütakse. „See on lausa pettus, kui Prahas Lunastaja mullaga segatud verd ja habemekarvu välja pannakse ja Maria rinnapiima näidatakse.“ Kirjutise teemaks oli: „Kogu Kristuse veri muudeti ülestõusmises.“

Nii oli Hus asunud kardetavalt lähedale neile, kes kiriku õpetust tervikuna enam ei saanud uskuda. Seega oli ta ühtlasi ketser Wiclifi sõiduvette läinud. Kes aga ketserite õpetust tunnustab ja seda propageerib ning kiriku kohta kriitikat teeb, seda tabab kiriku armutu otus. Rooma vaimulikud kui ka Böömi kleerus asusid

raske südamega oma andeka preestri ja professori hukkamõistmisele. Kui nad Husi piiblikke seletusi tunnustada ei tahtnud, polnud neil teist võimalust kui mehe suu sulgeda. Mis pidi saama, kui lihtsad inimesed ja haritlased massiliselt Husi kõnesid jälgides kuulsid kriitikat paavsti ja kiriku kohta? „Kõrge seisus, madal meelusus, iste uhke, elu kõlbmatu, keel nobe, kuid käsi laisk, palju juttu ja pisut vilja, näoilme tõsine, kuid teod kergemeelsed, lugupidamine suur, kõlbeline käitumine vilets, pime vaht, tumm saadik, vigane võitleja, jalutu jooksja, arst, kes haigusest midagi ei tea.“ Nii kõneles ta.

Kõigest on näha, et noor preester vahepeal oma suure armutunni oli üle elanud. Jumal ise oli selle noormehe välja valinud võltsimata evangeeliumi eest võitlema. Ka oli temast saanud võimas palvetaja. Temast oli kujunenud õige apostel, kel puudus kartus inimeste ees ja kes oli alandlik Jumala ees. Husist oli saanud julge tõetunnistaja. Kuid ka vastaspool ei vaadanud ainult pealt. Aegapidi kogusid nad materjale tema õpetuse vastu. See oli ju lausa sama mõtteviis, mis Wiclifi oli viinud kirikuvande alla ja märtrisurma. Ilmus ametlik keeld, et Wiclifi reformeerivaid mõtteid ei tohi ei sõnas ega kirjas avaldada. Kuid kord liikuma pandud piiblikke mõtteid ei saa keeluga seisma panna. Vastupidi, tõed levisid ikka ulatuslikumalt isegi paikadesse, kus seni kriitlisi mõtteid poldud mõeldudki.

Paavst aga tegi ikka sagedamini ja karmimaid korraldusi. Husi ähvardati kirikuvandega, millest tema oma tõetunnistamisel ei hoolinud. Muutmatu julgusega kuulutas ta evangeeliumi, nagu Piibel seda õpetab. Kuulmatu teravusega vitsutas ta pahesid kirikus ja õpetajate juures. Valusalt pidi ta ette tooma, kuidas piiskopid, preestrid ja doonhärnad suudavad vaevu jumalateenistuse lõppu ära oodata, et rutata kõrtsi, tantsupidudele. Muist preestrid tormab otsekohe Kristuse ihu juurest rahategemisele, teised ebakõlblusse. Nii on siis need, kes Kristuse järgimises peaksid esimesed olema, Issanda Jeesuse suuremaiks vaenlasteks saanud.

See oli igatahes selgesti öeldud. Et ta kiriku pahesid selgesti nägi, kannatas ta selle all rängalt ja karmid sõnad purskusid murelisest südamest Issanda asja pärast. Vaatamata sellele, et isegi paljud ta pooldajad enam te-

maga kaasa sammuda ei julgenud, jätkas ta kord alustatud usupuhastamist, lausudes: „Väga võimalik, et mul nende kõnede pärast samuti surra tuleb kui mu Ära-päästjal.“

Löök ja vastulöök

Peapiiskopi keeld saavutas vastupidist: kiriku sõnakuulmatu poeg jäi ka edaspidi oma piiblimõistmisele truuks. Nüüd valiti Pisa linnas Pietro Filargo paavstiks, kes end Alexander V nimetas. Üks ta esimesi korraldusi Praha linnale oli, et kõik ketserlus tuleb linnast viibimata kõrvaldada. Paavsti vandealla nõudis kõigi Wiclifi raamatute põletamist. See toimus peapiiskopi palees kirikukellade helisedes.

Ka Husile kuulutati kirikuvanne. Kuid Hus jätkas kuulutamist endiselt. Ja ta pooldajate hulk aina suurenenes, kuid ka väärsüüdistused tema kohta rohkenesid. Nüüd kutsus Rooma kiriku vaimulik kohus ta ülekuulamisele, nimetades teda rahva eksitajaks ja saatanliku ketserluse teevalmistajaks. Hus aga jätkas kuulutamist. Ta kirik muutus tõsiusklike koonduspaigaks. Siit vastas ta avalikult paavstile ja vaimulikkudele. Rahvas ja pealtkuulajad aga rõhutasid, et paavst ja peapiiskop valetavad.

Ka ülikoolis jätkas Hus oma loenguid. Oma viimase loengu lõpetas ta aimusrikaste sõnadega: „Tõde, mida Jumal mulle Pühast Kirjast on armus ilmutanud, tahan ma surmani kaitsta, ses tean, et see läbi igavikkude püsib. Ja kui iganes surmahirm mind hirmutama peaks, loodan ma Jumalale ja Pühale Vaimule, et need mulle küllaldast tugevust jagavad ja ma vääriliseks saan, et märtrikrooni vastu võtta.“

Suur kiriku needus

Kui Albik sai Praha peapiiskopiks, valitses põhimõte: viin, söök ja naised. Ta oli igati lõbus ilmamees. Varsti pärast tema ametisse astumist laskis paavst patuandestusekirjad välja rahamaksu alusel. Ta vajas raha ja selleks oli iga abinõu hea küll. Hus jahmus ja kuulatask. Ja ta kuulajad mõistsid, kui ta neile seletas, et see on pettus ja need on väärpöestrid, kes kuulutavad: kes annab raha, saab patud andeks. Kuid see pole õige. Patukahetsuseta ja patutunnistusega ei saa olla andestust. See annulleerib Jumala õiglust. Hus vaidles koguduses ja ülikoolis selle aine üle. Kuid paljud ta pooldajaist

tõmbusid tagasi, kartes tagajärgi. Aga Hus jätkas võitlust.

Kuigi ta püüdis kirikut puhastada, seisis ta nüüd juba väljaspool kirikut. Kui nüüd kirikutes patuandestusekirju müüdi, heitsid muist kirikuliikmed need ära. Need demonstratiivsed liikmed kuulusid Husi kogudusse ja nad tapeti, pead raiuti neil otsast.

Hus aga väitis: „Need on ebaõiglased mõrvad, sest mina olin neile soovitanud nii toimida, sellepärast peab õigupoolest ka mind tapma. Ma olen nõus sama karistust kandma.“ Hus mattis tapetud auga ja nende haudade juures lauldi vanu märtrite laule: Need seal on pühakud! Järgmisel pühapäeval luges ta missal: „Pühade märtrite auks, kelle vere üle inglid rõõmustavad.“ Mõnedel tuli isegi elu jätta sellepärast, et nad paavsti maailma jumalaks ei tunnistanud, kes patte raha eest andeks annab.

Vastuolu kiriku ja paavsti vastu aiva paisus. Husi kirik täitus kuulajatega, kuna teised kirikud seisisid tühjad. Hulk preestreid tungis relvadega Husi kirikusse ja nad ähvardasid teda. „Kuid Issand,“ ütleb ta, „viis nad segadusse, nii et nad ei teadnud, mida teha.“

Nüüd soovitas kuningas Husil Prahast lahkuda. Ta elu oli ohustatud. Siis paiskas peapiiskop kõrge kirikuvande Husile. Kõikjal kuulutati: „Kõigil on vandenevusega keelatud sõnakuulmatule Husile anda toidust ja juua, teda ajutiselt või pidevalt vastu võtta, temaga rääkida või läbi käia, talle tuld või vett jagada. Kui ta aga kahekümne päeva jooksul meelt ei muuda, tuleb igas kirikus needusvannet lugeda, kelli helistada, küünlad põlema süüdata, siis jälle kustutada ja põrandale puruks visata. Husi maja peale tuleb kolm kivi visata igavese hukatuse märgiks. Kui ta sureb, ei tohi teda kiriklikult matta. Iga küla või kirik, kus Hus elab, satub samuti kirikuvande alla.“

See tabas Husi valusasti. Ta oli seni ikka veel lootnud, et protsess tema kasuks lõpeb, kuna ta ju ainult Piibli tõe eest seisis. Nüüd pidi ta kogema, et inimabi oli tulutu. Ta pöördus selle poole, kes ajalikust igavesse ulatub: „Annan oma asja täiesti Jumalale üle, sest mind rõhutakse ülekohtuselt.“

Et Hus jutlustamist jätkas ja tõdede seisukohti kaitses, tabas teda uus kirikuneedus, milles Husi kui kirikulõhkujat kästakse vangistada. Ka tuli kirik maata

teha, seda aga linna raehärrad teha ei tahtnud, mis-pärast kogu Praha linna tabas kirikuneedus. Kõik jumalateenistused tuli ära jätta. Polnud enam õhtusööma-aega, pihtimisvõimalust, pattude andestust, ristimist, lau-latamist ega matmist. Ainult Betlehemi kirikus jätkus endiselt usuline elu. Näis, et keegi ei julgenud Husi van-gistada. Ja pinevus aina kasvas.

Nüüd nõudis kuningas Wenzel, et Hus linnast lah-kuks. Sama soovitasid ka Husi sõbrad ja kogudus ar-vas, et tuleb ikkagi teha, mis kuningas käsib. Mõni tund hiljem asuski Hus pagulasetele, ta läks elama ühe sõbra poole. Seal jätkas ta töötamist oma suure töö juures: „Usu seletus, kümme käsku ja Issanda palve.“ Siin tõl-kis ta ka Piibli rahvapärasesse tshehhi keelde, saades seega moodsa tshehhi keele isaks. Kogu ümbruskonnas jätkas ta jutlustamist.

Saatuslik reis

Nüüd sai Hus kiriku ja maailma suurpoliitika male-kujundiks. Kuningas oli saanud paavstilt loa, et ta Hu-siga ära lepip. Selle lubaduse peale kutsuti Hus Konstan-zi kirikukonsiiliumile. Arvestades kuninga lubadusega läkski Hus teele. Talle tundus, et ta sel teel oma usu-lisi vaateid kirikuvürstidele esitada saab ja neid pare-male arusaamisele võib tuua.

11. okt. 1414 alustas Hus oma suurt reisi. Kogu tee-kond kujunes suureks võidusõiduks läbi Saksamaa. Igal pool võeti ta südamlilikult vastu ja rahvas tervitas teda kui lugupeetud tõetunnistajat. Novembrikuus saabus väike seltskond viimaks Konstanzi, kus sai kuulda, et linn 30 aasta jooksul pole suutnud paraneda sellest, mis eelmise konsiiliumi ajal siin oli sündinud. Linnas valit-ses niisugune ebakõlblas elu, nagu Hus seda kunagi po-leks võimalikuks pidanud. Ta tulekust teatati paavstile, kes soovitas asja likvideerida nii, et Hus tõmbuks tagasi ja vaikiks. Kuid seda ei tahtnud Hus. Ta töötas välja oma kaitsekõne, et seda avalikult pidada.

Tunnistus usust

Böömimaalt saabunud Husi vastased külvasid laimu ja valet ta kohta, süüdistades teda võimatuis asjades, näiteks et ta end taastulevaks Kristuseks pidavat jne. Husi suureks pettumuseks ei antud talle mingisugust võimalust avalikuks kaitsekõneks ega seletuseks. Teda viidi ühel päeval lihtsalt mõne kardinali juurde ja üle-

kuulamine oli antud ühe kahekeelse, kavala ja keerutaja munga hooleks, kes küsimustega oskas Husi sisse vedada ja lõksu viia. Husi vaenlaste nõudel jäeti ta nüüd paavsti otsese valve alla, hoolimata paavsti ja kuninga lubadu-sest, et Hus jääb vabaks konsiiliumi ajal.

Vahepeal oli kujundatud ketserikohus. Kõrgemate kiriku võimukandjate hulka kuulus ka kaval munk Fra Didacus. Nende kätte sattus nüüd vahepeal raskesti hai-gestunud Hus. Hispaania kaval munk kogus suure süü-distusmaterjali kokku. Toimkonna käes oli nüüd otsus Husi elu ja surma üle. Hus oli rängalt eksinud, kui ar-vas, et ta oma õpetust esitada saab ja seda kaitsta to-hib. Ta oli tegelikult ainult süüdistatu, julm roimar, üks suurim eksiõpetaja, kelle üle oli ainult otsus tarvis teha, teda avalikult üle kuulamata. Ketserikohus oli va-hepeal terve rea süüdistuspunkte ta vastu üles seadnud. Talt nõuti, et ta need ära salgab, neist loobub. Ta üle oli juba surmaotsus langetatud. See pidi läbi viidama, kui süüdistatu kogu oma õpetust tagasi ei võta. Nii oli ketserikohtu tavaks. Husilt ei tahetud seletust, vaid et ta ütleks kas ei või jaa. Ta ütleb sel puhul: „Kõik kar-jusid mu peale, nagu juudid Kristuse vastu.“

Vaatamata valmissepitsetud süüdistusele tuli mõni süüdistuspunkt siiski maha kustutada. Kuid mis üle jäi, sellest jätkus täielikult, et teda surma mõista. Kuningas ja kardinalid soovisid, et Hus oma õpetuse ümber lük-kaks ja vääraks tunnistaks. Kuid seda just Hus ei või-nud, sest ta oli kindel, et see on Piibli võltsimatu tõde:

„See käib otse mu südametunnistuse vastu, et seda hakkan ümber lükkama, mida ma üldse pole öelnud. Ärge ometi hukatuse nööri mul kaela ümber tõmmake, et mind sunnitate valetama.“

Kuid see kõik ei aidanud midagi, talle oli ta süü-tegu ette kirjutatud. Püha Kiri ja Jeesuse autoriteet olid tal kõrgemad kui kohtunike traditsioonide mõisted. Ja viimne sõna, mida ta veel lausuda tohtis, kõlas nii: „Annan ennast ja teid Jumala otsuse alla, kes teid ja mind meie teenete kohaselt arvestab.“

Husi vangikongis viibides kinnitas kuningas sur-maotsuse. Siin mõned ta õpetuse teesid, mis teda surma viisid:

1. Kirik on äravalitute osadus.
2. „Kirikul“ on ainult niipalju usuga tugemist, kui-palju temas äravalitute osadust mõistetakse.

3. Peetrus polnud kunagi katoliku kiriku pea.
 4. Paavst ja tema eriseisukoht on keisri seatud.
 5. Paavst ei saa olla Peetruse järglane, kui ta eluviis on vastuolus püha Peetrusega. Samuti on ka kardinalidega.
 6. Kui paavst on kuri, on ta samuti saatan nagu Juudas ja mitte elava, võitleva kiriku pea.
 7. Paavsti ei pea „ta pühaduseks“ hüüdma, ka mitte tema ameti tõttu.
 8. Apostlid ja truud preestrid on kirikut õnnistusega juhtinud, veel enne kui paavsti institutsioon sisse seati, ja nad teeksid seda samuti maailma otsani, kui paavsti ei oleks.
 9. Keegi ei saa olla maine ülemus, ei prelaat ega piiskop, kui ta ise surmapatus kinni on.
- Need on muidugi ainult vähesed näited ja juhuslikult välja võetud.

Suits üle Reini jõe

6. juuli aastal 1415 langes laupäevasele päevale. Sel laupäeval oli Konstanzi münsteris varahommikul missa, mida peapiiskop Genesen ise pidas. Kirjakoht „Hoidke valeprohvetite eest“ oli ta kõne aluseks. Pärast peamissat toodi Hus vangikongist välja. Ta asetati kiriku keskele ülesseatud kõrgema poodiumi kõrvale. Selle kõrval seisis puublokk, millele oli riputatud ta preestrirõivas.

Kui Hus oli põlvitanud ja palvetanud, pidas Lodi piiskop jutluse, milles ta käsitles ketserlust ja kiriku lõhkumist, mida iga hinna eest tuleb maha suruda. Husile osutades ta lõpetas: „Purusta ketserlus ja väärdõpetus ja see kalgisüdamealine ketser, kelle kurjuse läbi mitu meie maa-ala on ketserluse katkust haaratud ja rikutud.“ Pöördudes keisri poole: „Auline vürst, see vastutusrikas ülesanne kuulub sulle, kes sa õigust taotled.“

Valitseja noogutas nõusolevalt pead. Ja nüüd arenes kõik nii, nagu see ketserite kohtu poolt ammu oli kindlaks määratud. Mõningate ettevalmistuste järel arutati veel kord Husi süütegu. Kuid hukkamõistetut ei lubatud enam rääkida, ta sai ainult veel vahele hüüda: „Näe, Issand, see konsiilium peab sinu tegevust ja käsku eksituseks!“ Ja siis kuulutati lõppotsus: „Et meie, püha konsiilium, ilmselt oleme veendunud, et Hus on kange-

kaelne ja parandamatu ja ta püha kiriku rüppe tagasi pöörata ei taha ja tema poolt õpetatud väärdõpetusi tagasi ei võta, on püha konsiilium osustanud vabakunstide magistrilt ja jumalateaduse bakalaureuselt Johannes Husilt võtta kõik preestri ja teised pühitsused ja teda degradeerida.“

Hus, kes ilmsesti kahvatas, sosistas: „Issand Jeesus, andesta neile!“ Siis teostas Milano peapiiskop ta lahtirõivastamise ja degradeerimise Jura Pontificalia alusel. Temale assisteeris kuus piiskoppi. Alatute needmistest saatel ja põlastuseväljendustega nad käristasid ta ihult riided, rikkusid ta preetrisoengu ja võtsid tal käest krika. Siis andsid nad Husi üle ilmalikule kohtule, sest kirik ise ei vala verd. Sellega oli kirikul Husi asi lõpetatud.

Münsteri ees, kus maksis ilmalik seadus, tõugati hukkamõistetut kummargile ja asetati talle pikk narri-müts pähe, mida kolm kuradi kaunistasid. Mütsi ülemisel äärel oli kirjutatud: „Peaketser.“ Seega andsid kiriku sulased Husi kuraditele üle.

Hus ütles seepeale: „Mina omalt poolt soovitan teid halastajale Lunastajale.“

Ja nüüd toimus böömi eelreformaatoriga, mis ketseritega sünnib. Teda võtsid mõned Konstanzi linna sandarimid ja timukas kaasa, et teda hukkamiskohale viia. Münsteri ülemises hoovis nad möödusid tuleasemest, kus Husi kirjutusi põletati. Piinarikkal teekonnal peatus Hus mitmel korral, et põlvitada ja palvetada. Teda aeti üles ja sõimati, eriti aga siis, kui Hus inimestega rääkis, kes ta teed palistasid.

Viimaks jõudis kurb rongkäik suure puuriida juurde. Vapper jutlustaja põlvitas ja luges 31. Taaveti laulu, mille lõppedes ta hüüdis: „Issand, sulle ma olen lootnud! Sinu kätte annan ma oma vaimu.“ Nüüd käratas timukas toorelt, et ta üles tõuseks. Üles tõustes ütles ta kõigile juuresolijatele kuuldavalt: „Mu Jeesus, seda kohutavat ja häbistavat surma tahan ma sinu ja su Sõna pärast heal meelel taluda.“

Vangihoidjatega tohtis ta jumalaga jätta, kellele kinnitas, et ta kindlasti Lunastajasse usub. Siis vaatas ta veel kord kaugelt ringi, otsides murduvaid silmi kaas-lasi Böömimaalt, kelledega ta enam kõnelda ei tohtinud. Siis aga, jutustab pealtnägija, võtsid timuka kaas-lased märjaks leotatud köied, sidusid põletamisele määratud

vangi jalad ja käed, asetades teda pigiga määratud tulba vastu ja valasid ta üleni õliga üle, mille peale oli kuulda, kuidas ta palvetas: „Issand Sebaot, võta see patt neilt.“

Siis süüdati tuleriit kuuest kohast põlema. Kuid puud ei tahtnud tükil ajal süttida. Tal tuli hulk aega oodata, enne kui pime ja must suits teda sisse piiras. Keegi vana, ligi kaheksakümne-aastane vanake tassis sületäie hagu ja süütas selle põlema, visates selle Husi poole: „Et sa viimaks põrgusse pääseksid, viskan need haod sulle, sa peavaenlane!“ Mille peale Hus hüüdis: „Oo seda püha lihtsameelsust!“

Paks lämmatav suits kerkis üles ja mähkis õnnetu ohvri endasse. Veel kord oli kuulda: „Jeesus Kristus, elava Jumala Poeg, halasta minule!“ Siis jäi kõik vaikselt, suits alanen ja Hus tuli veel kord kõigile nähtavaks. Ta pea oli sügavalt rinnale vajunud ja näoõlme muutunud. Kahe tunni pärast oli ta keha täiesti põlenud. Tuhk pühiti kokku härjanahka ja puistati siis juubelihüüete saatel Reini jõkke.

Erasmus Rotterdami, Lutheri kaasaegne, ütles 100 aastat pärast Husi surma need kaaluvad sõnad: „Ehkki Hus on ära põletatud, kuid ta pole võidetud!“

GERHARD TERSTEEGEN

(1697—1769)

Suur pühitsuse õpetaja ja rõõmus luuletaja

Ta sündis Reinimaal, Mörsi linnas 27. nov. 1697. Nooremast east peale avaldus temas eriline andekus, nii et ema teda ladina kooli pani. Siin õppis ta suurima huviga kreeka ja heebrea keelt. Ka ladina keeles tegi ta nii suuri edusamme, et kord luulevormis kõneles, mis üldist imetlust äratas.

Kuid kodused olukorrad sundisid andekat õpilast õppimise katkestama, et mõnes elukutses ülalpidamist teenida. 15-aastasena astus ta õemehe juurde kaupmehe elukutset õppima. Siin oligi, kus Jumala armkuueteistkümnenda aastast poissi puudutas ja meelemuutuse esile tõi. Selle meelemuutuse kutsus esile tutvus kellegi tõsiuskliku kaupmehega, kelle elu ja olemus teda nii sügavalt mõjutasid, et ta tõsiselt elumuutmisele mõtlema hakkas.

Terved ööd veetis ta lugedes ja paludes. Ka mõjutas teda äkiline haigus, mis teda surmasuht viis, kuid palve peale paranes ta silmapilkselt. Ta oli Issandalt elupikendust palunud, et võida end väärikalt surma vastu valmistada. Nüüd teadis ta, et end täiesti Issandale peab andma. Ta võttis algusest peale usuolu väga tõsiselt.

Ta lihtne eluviis ja elukatsumused

Maise ja mööduvaid nähtusi oli ta nende tähtsusetuses tundma õppinud, kuna taevased asjad temale täies tähtsuses ja suuruses ilmusid. Sellespärast valiski ta pärast nelja-aastast õppeaega endale teise eluülesande, vaimuliku elukutse. Ta oli aru saanud, et kaupmehe elukutse liiga suurt rahutust endaga toob ja ta meeled vägisi laiali valgusid. Ka märkas ta, et alaline läbikäimine inimestega kasvamist Jumala armus pidurdas. Samal põhjusel jäi ta ka vallaliseks, ehk küll abiolu ei eitanud.

Nüüd tutvus ta ühe kudemisega ja ta tahtis seda tööala ära õppida. Kuid ta nõrk tervis ei lubanud teda ses raskes elukutses tegutseda ja nii õppis ta ära paela-

kudumise. Nüüdsest peale jäi ta elukohaks Mühlheim Ruhri ääres.

Ta elu kulges nüüd, nagu ta oli soovinud, vaikselt ja lihtsalt, ka rietus ta põhimõtteliselt väga lihtsalt. Toidud, mis iseendale valmistati, olid samuti väga lihtsad, koosnedes peamiselt jahust, veest ja piimast. Oma üksildase elu algul sõi ta ainult üks kord päevas, ei joonud kohvi ega teed, elades üldse askeetlikku ennast-salgavat elu. Kuigi ta sissetulek väga väike oli, oli ta alati abivalmis. Öhtul, kui enam tööd teha ei näinud, otsis ta üles vanu, haigeid ja mahajäetuid. Neile jagas ta, mis aga võis. Ema pärandusest andsid kaaspärijad temale ühe maja, et ta seda raha ära jagada ei saaks. Kuid ta müüs maja ja andis suurema osa rahast puudustkannatajaile. Ise oli ta raskesti haige ja keegi ei küsinud ta järele, kuid ta arvas, et see Issandast on ja niiviisi kanda tuleb.

Rasketes kannatustes ja katsumustes jäi ta lapselikult Issandale lootma ja tohtis maitseada seesmist õnne ja rahulolu. „Ma ei oska öelda,“ kirjutas ta kord, „kui õnnelik ma oma üksildases elus olen. Mõtlesin sagedasti, et ükski kuningas ka ei või end paremini tunda kui mina. Ma üldse ei teadnud, millal ja mida sõin, ka ei mäletanud ma, kuidas see maitstes. Vahel ma ei näinud kaheksa päeva jooksul kedagi muud kui teenijat, kes toidu sisse tõi.“

Kuid aegapidi juhatati teda Issanda poolt sisemiste kannatuste teele. Tal tuli tajuda sisemist pimedust ja armust eemaldumise tunnet. Nii õppis ta mõistma ja aitama neid, kel tuli läbida sama tee. Jumal oli ta kannatust ja truudust proovimas. Vahel sattus ta meeleheite piirile, kui Jumala koguduse killunemist pidi nägema. Kuid talutud pimeduseaegadele järgnes seda suurem rõõm ja valguse aeg.

Päevakord ja avarduv tegevus

Aastal 1725 võttis ta, mitte ilma sisemise vastuseisuta, ühe sõbra mitmekordse palve peale enda juurde, et ka temale lüüdkudumist õpetada. Hommikul kell kuus tulid nad kokku, et lugeda koos Piiblit ja laulda ja siis vaikides asuda oma töö juurde. Kell 11 nad eraldusid taas, et tund aega olla mediteerivas palves ja läbikäimises Issandaga. Tööst vaba aega kasutas Tersteegen peamiselt vaimuliku kirjanduse tõlkimiseks. Samuti kogus ta oma vaimulikke luuletusi kokku, samuti ka vaimulikud

artiklid, et neid koondada suurepäraseks raamatuks: „Göttliches Blumengärtlein“.

Kolmekümnendal eluaastal hakkas ta paljude sõprade tungival soovil kõnelema koosolekutel. Ta kõneles suure veendumuse ja südamlikkusega, nii et kõned loendamatule inimestele õnnistuseks said. Ärganud hinged leidsid kõnedest kinnitust ja julmad patused olid ta manitsuste ja palvete läbi niivõrd haaratud ja vapustatud, et niiviisi nende elus alus pandi pöördumisele.

Vastu oma kalduvust tuli tal ikka enam aega võtta, et üksikutega rääkida ja neid usuteel juhatada. Ikka rohkem inimesi käis teda isiklikult külastamas ja abi otsimas.

See läks tegelikult nii kaugele, et ta enam oma ametiks aega ei leidnud, mis teda üleval pidas. Ta usaldas ka selles Jumalat, kes oma töotusi pidas. Kunagi ei puudunud tal lihtsaks eluks vajalik. Keegi rikas kaupmees isegi pakkus talle eluaegset ülalpidamist ja keegi teine pärandas talle 40.000 guldinat tingimusel, et ta sellest ainult oma isiklikke vajadusi rahuldab. Keegi hollandi sõber palus silmaveega vastu võtta 10.000 guldinat. Kõik need ja ka teised pakkumised lükkas ta kindlalt tagasi, et võida jääda igapäevasesse olenevusse oma Issandast. Ainult mõne üksiku sõbra käest võttis ta pisut toiduraha vastu, kui haiguse tõttu enam töötada ei saanud.

Oma raamatute läbi sai Tersteegen ikka laiemalt tuttavaks. Isegi kaugetest maadest sai ta kirju ja teda külastati. Et kaugelt saabunud külalistele ulualust anda, üüris ta naabrusest selleks ühe maja, mida „Ränduri hütiks“ nimetati.

Ikka sagedamini kutsuti teda ümbruskonda koosolekuid pidama. Oma südamliku olemise, pika meele ja erilise mõistusega suutis ta igauht avameelseks teha, et siis inimest päästmisele ja sügavamasse usuellu juhatada. Ta avas nende silmad teeks täiuslikkusele. Kaastunde, katsumuste ja eestpalvete läbi omas ta palju armsaid sõpru, mis jällegi võimaldas neid päästmisele ja pühitsusetele juhatada. Ta püüdis oma külastäike nii korraldada, et inimesed teda ära ei tunneks, mis siiski ei õnnestunud, sest mitte üksnes seal, kus ta peatus, ei tulnud paljud usule, vaid tal tuli mitu päeva ringi reisisid ja inimesi aidata ning juhatada. Hommikust hilisõhtuni oli ta inimestega ümber piiratud. Teel valvati teda ja kutsuti majadesse, kus juba hulk inimesi teda

ootasid ja hingetoidust nõudsid. Talle olid lahti ukseid ja südamed.

Niisama aktiivne oli ta ka oma asukohas. Hommikust õhtuni tuli vahel inimestel temaga kokkusaamist oodata. Mõned pidid mitu korda asjatult käima, enne kui ta veerand tundi leidis, et nendega kõnelda. Ta era-viisilistele piibliseletustele ilmus 300—400 inimest, ja et maja ukseni täitus, võtsid inimesed redelid, et siis lähemast aknast ta seletusi kuulda. Vaimulik ärkamine oli täies hoos.

Kuigi tal ainult pisut aega kõnede ettevalmistamiseks üle jäi, jutlustas ta kogemustest ja südamest. Ta kõned olid alati asjalikud ja selged. Ühe kõne: „Kristuse armastus sunnib meid“, mida ta 1751. a. pidas, kirjutas ta teiste soovil ise üles ja laskis selle trükkida. Seda loeti suure innuga ja seda tuli mitmel korral uuesti trükkida. Sellest peale tekkis nii suur vajadus ta kõnede järele, et kaheksa inimest kõrvalruumis sõna-sõnalt neid üles kirjutasid. Sel viisil koguti Tersteegeni kolmkümmend kõnet, mis ilmusid tiitli all: „Vaimulikud leivaraasukesed“.

Et rahvavool koosolekutel nõnda paisus, pidi ta nii valjusti kõnelema, et kõigis kuues toas teda kuulda võidi. See pingutus väsitaski teda ja tegi ta viimaks haigeks, nii et ta kõnelemise avalikkuses pidi jätma, samuti tuli ka reisidest loobuda.

Kogemuselamuste tundmine

Kui suurt valgust ja sügavat usuelamust Tersteegen omas, selgub ta kirjutustest, eriti raamatust „Vaimulikud leivaraasukesed“. Selles ei toida ta inimhinge mitte inimtarkusega, vaid juhatab neid asja tuuma juurde. Samuti paistab ta kirjutustest suur elukogemus Jumalaga ja tema teede tundmine. Olles 1738. aastal lootuse-tult haige, ütles ta ühele sõbrale, kes tuli temaga jumalaga jätma: „Olen täiesti rahulik Jumalas, ka nende kirjutuste puhul, mis teile pärandan. Kõike, mida seal kirjutati, olen ma ise elutöena enda juures läbi elanud ja tohin sellepärast kartmatult igavikule vastu vaadata.“

Ühele teisele sõbrale ta kirjutas: „Astun igavikku vaesena ja väärtusetuna, kes ainult armu läbi loodab vastu võetud saada. Sellele loodan ma kindlasti. Ühtlasi tänan ma Jumalat, kes mind nii kaua elada laskis, kuni teda isiklikult tundma õppisin südamlikul viisil. Seda ei tohi ma oma viletsusele vaadates siiski mitte unustada

ega salata. Kui auline on teadvus, et Jumal on, kes ta on, ja et see on igavese elujumala tunnetamine. Jumal suudab meid rahuldada kõiges. Ta võib ja suudab meid igavesti ja täiesti õndsaks teha. Temas asub kõik headus. Teadvus, et Jumal on olemas ja et ta hea, õnnis Jumal on, on mulle väga kosutav teada. Kuid kui imelikud ja arusaamatud on sageli Jumala teed. Sageli areneb kõik sootu teisiti kui olime arvanud. Meil tuleb ainult nii lihtsalt pealt vaadata, nagu laps hällis. Kogu aeg me sammume kaotamise teed, kuni meil enam midagi kaotada ei ole. Kuid Jumal elab ja valitseb. Meie osaks on nõustuda ja kummarduda. Meil tuleb öelda, et Issand on armastusväärne ja hea ja ta teed on lausa heldus ja tõde. Pean tõeliselt kummardama ja armumme kaduma, kui mõtlen sellele, et Jumal ka mulle on ühe tee õndsusele valmistanud, mis loodult kõik võtab ja mida Jumal omab. Niiviisi õpetab meid Jumal teda südamlikult vastu võtma, temasse jääma ja temast elama, sealjuures meie jäädes vaeseks iseeneses, et tõeliselt endas kõik saavutada. See on tee vaestele lastele, targad vaatavad sellest mööda. Nii kaua kui aina tahame saada ja kinni hoida, on see tee meile kitsas käia, ja kes kaugelt otsib, jookseb sellest hoopis mööda; kes aga armastuse päästvat köit jälgib, leiab selle ligidalt. Jumal on kahtlemata õndsam osa, sest kõik need, kes teda on vähegi lähedamalt tundma õppinud, peavad teda paratamata armastama ja kiitma. Meis pole muud kui viletsus ja nõrkus. Jeesuses on kõik, mis aga vajame, ülikül-laselt. Et Issand mind seni nii kallilt on aidanud, annab mulle lootust ta abile otsani.“

Kõik, kellega Tersteegen läbi käis, juhatas ta Issandale Jeesusele vaatama. Ta ülistas teda meie õnnistuse allikana. Ühele lahkuvale sõbrale hüüdis ta kord järele: „Jeesuse lunastus, Jeesuse Sõna, Jeesuse Vaim ja Jeesuse eeskuj!“

Ta teenimine Jumala palge ees

Sügaval Jumala tunnetamisel oli Tersteegeni elus otsustav mõju ta meelsusele. Kogu ta olemusest oli tunda Jumala palge lähedust. Kogu ta elu kandis seesmise Jumala austamise ja armastamise pitserit. Täie veendumusega uskus ta, et Jumal ta sisemas elab ja end avaldab. Et ta tundis, et Jumal temasse vaatab, pani ta oma si-sema olemuse teadlikult tema palge valgusse, et Jumal seda täiesti läbi valgustaks, soojendaks ja elustaks. Ala-

liselt harjutas ta end vaatama üksnes Jumalale. Ka kaas-inimestele ülistas ta Jumala kaaselamist inimhinges kui erilist armu imet, nii et mitte meie pingutused ja püüdlus, vaid Jumala eluavaldused meis meid elustavad ja äratavad.

Ta kõneles kolmest Jumala lähedalolu eri avaldusest: 1. üldine, tavaline Jumala lähedalolu avaldus, 2. armu eriline lähedalolu ja 3. Jumala seesmise elamise ligidalolu tõend. Ka on ta andnud mõnes õpetuses selektust, kuidas otsida ja läbi elada Jumala teadlikku ligiolu. Kirjutustest on näha, et ta kõike seda isiklikust elamusest kirjutab.

Ühes hingehoolekandekirjas ta näiteks kirjutab: „Ainult meis elutsev Kristuse Vaim võimaldab meil elada tõelist vooruslikku elu. See nii selge elujõu avaldus, mis meile on nii lähedane, suretab meis meie iseelu ja aitab ägeda iseloomu tuld kustutada, nii et kannatuses võidu joosta suudame (Hebr. 12: 1). See muudab meid tasaseks, ilma et me laisaks jääksime (Joh. II: 28, 29), sest et Jeesus meie eluks, tahteks ja rõõmuks muutub. Ta täidab meie olemuse. Kui õnnelikud on seepärast inimesed, kes südame radadel kõnnivad ja sisimas vaikust harrastavad, oodates, paludes ja end Jumalale üle andes, kes üksnes jagab elu.“

„Võin küll rahulikult maha istuda, kui olen oma pae-vase ülesande täitnud, aga kuidas saab see alles üleval olema? Sellepärast ärgem väsigem nii hea ja truu pere-mehe teenistuses, kelle teenimine ise lausa õndsus on. Seegi on tõsi, et meie teenimine on vilets ja poolik, nii et seda kuigi kõrgelt hinnata ei saa. See pole igatahes mingisugune kohustus, vaid suurim eesõigus. Kui võiksime üksnes siis teda teenida, kui oleme täiuslikuks saanud, siis tuleks meil liialt kaua oodata. Nii tuleb meil tegutseda edasi, kuigi see väga viletsana tunduks. Meie peame palvetama, kannatama, ennast salgama ja ustavad olema. Oma süü tuleb võtta omaks, end alandada ja usus edasi sammuda. Mu soov on, et kõik hinged Jumala teenimisele õige pilguga vaataksid, mõistes, et see on lausa õnn ja õndsus.“

Üleandmine Jumalale ja ta meeleheha

„Meie ei pea midagi endale pidama, vaid end ise ja kõik, mis meil on, Jumala kätte usaldama. Kõik hea and tuleb temalt, seda ta võib anda või võtta, see on tema teha. See meeldib mulle ülimalt, et Jumal üksnes on hea. Tema on meie õndsus ja meie abi. Tema on meie

aupaiste. Mida küll ootab Issand oma loodult enam kui seda, et see end usalduses täiesti tema kätte annaks. Nii poleks inimesel üldse vaja enam muretseda asja eest, mille ta Jumalale on üle andnud. Kas ei hoolitse ta küllalt hästi meie eest, või kas meil peaks midagi tema käes puuduma?

Kogu mu olemus kaldub eraldumisele, vaikusele, kujuta olemisele ja ühtumisele Jumalaga. See on tõeline elu, kui niiviisi saab elada! Mulle tundub, et see ongi mu pärisosa, et olla kõigest tühjendatud ja eraldatud, elada üksi Vaimus Jumalaga, nii et kõik inimlik minus vaikiks, nii et Jumalale saaks valmistatud maad meis, mis üksnes annab õndsust, tõe ja jõudu. Kui kallid on mulle need hetked, mis selleks mul veel üle jäänud. Kuid näib, et mind selles rahu ja vaikimises olla ei lasta. Ma ise ei nõua midagi muud, kui et ajalikus elus ja igavikus Jumalale meeldida, ta oma olla ja üksnes teda armastada. Ja seda ma igatsen kogu koormaga ja kannatamisega rohkem, kui et elada iseendale ja mõnu ning ajalikku rahu nautida. . .

Ma ei arva, et oleksin siin maa peal midagi rohkem igatsenud kui seda, mida Paulus igatses (2. Kor. 5:9), ehkki mitte nii täiuslikult kui Paulus: et sobida Jumalale, olles kodu või rännakuteel. . . Mu enesearmastus arutab, mida ma enamat võin kui taevas olla? Selleks ei tahaks ta liialt kallist hinda maksta, kuid jumalikul armastusel puudub selline meelsus. Olla Jumala meelepärast ongi taevas, au ja austus.“

Usaldades Jumalat

„Olgu ma nii armetu kui tahes, siiski pean tunnistama, et mida kauemini, seda enam selles ülimat kaumidust, igatsetud õndsust leian ja maitzen, et loodult kõik ära võetakse, nii et üksnes veel Jumalale ^{and} ~~to~~ ja loota saame. Kui hea, et see nii on. Õndsust kingina omada tundub mulle suurima õndsusena.

. . . Kuid ma ei peaks siiski endast teile nii soodsat kujutlust jätma, nagu oleks mul alati nii ülev meeleolu ja ma alalises õndsas maitsemises elaksin ja eluküllust naudiksin. Sugugi mitte! Kuid ma pean ütlema, et mul on ka siis hea, kui ma midagi selletaolist ei taju. Ma ei või ka öelda, et maa pealt ülimalt palju head saan. Juba igapäevasest leivast piisab mulle. Ka tean ma, et Jumal meie südame Jumal on ja temas kõik täius asub. Sellepärast saangi vahel nii südamest rõõmustada, nagu oleksid need kõik mu oma varandused. Ma soovitan neid va-

randusi ka teistele, nii et neile jääks mulje, et ma rikas mees olen, ehkki iseeneses vaene olen. Kõik rikkus ja täius asuvad Jumalas, ja kui tema meis asub, siis on need varandused ka meie osa. Meie teame siis, kust saada ja kellele loota. Jeesuse vere rikkust tajutakse ainult harva nii täiuslikult, nagu seda tajuda tuleks. Kui ütlema kergesti jääme meie valguse, jõu ja tajutavate kogemuste külge ja seega iseeneste külge, mida kui suurimat viletsust kartma peame, sest meie õndsus seisneb üksnes Jumala ülistamises ja mitte meis. Et selleni jõuda, pärast seda kui ta meid on täiesti oma kätte saanud, on meie mureks, et neid rikkusi Jumalas puhtalt nõuaksime ja muust rõõmust loobuksime, nagu on rahuldustunne iseenesest.“

Alandus

Teesklemata alanduses ja ehtsas vähenõudlikkuses lükkas Tersteegen kõik oma isiku kiituse ja ülistuse tagasi. Ta oli küll kahtlemata oma suulise tunnistamise ja kirjutuste läbi väga paljudele inimhingedele õnnistuseks, kuid ta pidas seda vähetähtsaks. Kui kord keegi teda vagaks pidas ja sellest kõneles, ütles ta: „Pea istuma tuhas, et oma puuduste üle nutta.“ Viibides usklike seltskonnas tavatses ta öelda: „Istudes teie keskel on mul tunne, et ma pole seda mitte väärt.“

Kellelegi sõbrale, kes teda oli süüdistanud parteimeeles ja enesemeeldimises, andis ta järgmise alandliku vastuse: „Tunnistan lihtsameelselt, et ma kunagi pole uskunud, et ma enesearmastusest ja enesemeeldimisest täiesti vaba oleksin. Kuid see valmistaks mulle suurt nukrust, kui midagi sarnast endas peaksin sallima, nii peenel kujul kui see ka iganes esineks. Olen teadlik, et mul veel palju puudub. Mu Jumal, sina üksi tead, kui vaesena, nõrgana ja viletsana ma end tunnen. Mul on sest alati hea meel, kui ka teised minust sellisel arvamisel on ja must midagi ei pea. Vaatamata sellele, et niisugune olen, oled sa mind lubanud sind armastada, kuigi seda on olnud liiga vähe, sest sa väärisksid meie palju suuremat armastust. . . “

Harjutamiseks kannatuses oli tal küllalt võimalusi, sest ta oli juba nooremast east peale olnud haige ja viimased kolmkümmend aastat palju haiguste all kannatanud. „Kaebelaulude lõpp on kojujõudmine.“ Ühele külastavale sõbrale ütles ta: „Mul on maha haigus üle kogu keha. Selg on mul täis haavu, nii et särk selle külge klee-

bib. Peale selle on mul häda, mis mulle palju vaeva valmistab.“ Et sõber kaastunnet ja liigutust avaldas, lisas Tersteegen: „Et vana inimene patustanud on, tuleb tal kannatada.“

Peale ihuliste kannatuste valmistas talle pöördumata, Jumalata maailm palju tuska, teda pilgates ja teotades. Jumal aga kasutas teiste ebatäiuslikkust selleks, et teda teha täiuslikuks. Teised jälle kadestasid teda ta andekuse pärast ja et ta nii paljude poolt oli armastatud ja austatud. Seda kõike talus ta eeskujuliku pikameelega. Kui inimesed ägedas meeleolus tulid teda arvustama ja laima, suutis ta neid kohelda armastuses ja rahumeeles, nii et nad üldse ei saanud oma ägedust avaldada. Mõnigi vaenlane sai sel viisil sõbraks.

Keegi lugupeetud sõber Hollandis oli teda endale külla kutsunud ja söögi ajal teda kõvasti laitnud. Tersteegen kuulas rahulikult ja alandlikult pealt. Lõunasöögi lõppedes pidas ta soojasüdamliku lauapalve, milles oma lauaperemeest armastuses ja kaastundes Jumalale esitas. Sellest oli ägeda loomuga suur mees nii liigutatud, et Tersteegenile ümber kaela langes ja andeks palus. Selliseid juhtumeid esines sageli.

Kalduvus eraldumisele

Nii rohkesti kui teda otsijad hinged üles otsisid ja külastasid, niisama vähe otsis ta ise kohtamisi ja juhust end näidata. Kunagi ei püüdnud ta endale järglasi soetada. Ta vajadusest eraldumisele ja vaikusele muutus läbikäimine inimestega talle ikka raskemaks, nõudes temalt enesesalgamist. Ta tegi seda üksnes inimeste vajaduse pärast ja Jumala tahtel.

„Ma ei mäleta,“ kirjutas ta, „et kunagi oleksin huvi või soovi tundnud, et inimestega suhelda, nii südamest armsad kui nad ka muidu mulle olid. Elav tunnetus Jumala lähedalolust andis mulle sügava ja rahuldava põhikalduvuse eraldumiseks ja osaduseks. Väga sageli takistavad meid ses sisemises koondumises loodud olendid, samuti kui meie neid. Kuigi ma meelsasti olen laste juures, tahan veel armsama meelega olla Isa juures.“

Ladinakeelne tähendussõna: Qui bene latuit, bene vixit, mis tähendab, et see, kes on varju jäänud, on hästi elanud, saab iga päevaga mulle tähtsamaks. Kui palju aega ja jõudu võtavad meilt head olendid. Vahel meie teeme iseendale kahju, kus arvasime teistele kasulikud olla.

Mäherdune eesõigus on neil, kes saavad üksnes Sinule ja iseendale mõelda, sest kui mustaks muutub pärl, kui ta paljudest kätest läbi käib. Kuid olgu meile meelegaheaks Sinu tahtmine ja Su õnnis lähedalolu meie toiduseks ja tugevuseks.“

Kõike seda, mida Tersteegen kirjutab, praktiseeris ta isiklikult oma elus. Et vältida tulutuid kohtamisi inimestega, puges ta suvel vahel päevadeks metsa, elades õndsas lähikäimises Jumalaga. Ta sooviks oli, et inimesed ta nime päriselt unustaksid ja üksnes Jeesuse nimi nende meeles ja südames püsiks.

Lähikäimises inimestega

Nii väga kui ta ka igasugusest inimestest olenevusest vabaneda püüdis, ei saanud ta takistada, et kaugele paistev jumalakartus inimesi kaugelt ja ligidalt ta ligi tõmbas. Talle tuli külastajaid peaaegu igalt Euroopa maalt. Ka ta kirjavahetus oli ülemaailmse ulatusega. Neli ta raamatut ja osa ta kirju on trükitis ilmunud, mis on täis Vaimu ilmutust. Paljude külastajate seas olid temale kõige armsamad lihtsameelsed, lapselikult armastavad, täiesti Jumalale andunud inimesed. Neid külastas ta ka oma ümbruskonnas ohtrasti. Selliste inimhingede seltskonnas tundis ta end kodusena, olles avameelne ja südamlilik. Ta suu kees siis üle jumalikust tarkusest, ka oskas ta alati juttu juhtida usulises ülesehitavas suunas, mistõttu ka igasugune tühine ja tagarääkiv kõnelus puudus.

Eriline väljapaistev anne oli tal kõnelda inimestega, kes oma hingeõnnistuse pärast mures olid. Ta avalik ja alandlik olemine muutis neid avameelseks, nii et nad temale kogu oma südameloo usaldasid. Ta juhatas neid Kristuse juurde ja seletas neile igavest päästmist, kuid ta näitas ka, et selleks, et täielist päästmist ja vabane-mist läbi elada, tuleb minevik korraldada ja Issandale täielikult sõnakuulelik olla ja Vaimu juhtimist tähele panna. Kuid kindlate reeglite ja ettekirjutuste tegemises oli ta väga tagasihoidlik. Kui inimesed kergemeelsed olid, oskas ta taktitundeliselt neile nende põhiviga näidata ja Jumala ja igavese elu tähtsust kujutada.

Lähikäimisest temaga kirjutab keegi ta sõber: „Tulin laialipillatud olekus ta juurde, kuid juba temale vaadates ja vaikselt pingil istudes sain taas oma hinge rahu ja tasakaalu tagasi. Kui siis veel temale kõik oma mured olin ära rääkinud, juhtus sageli, et ta juurest lah-kudes olin oma mured unustanud. Need olid lihtsalt ka-

dunud. Ta palvetamine seltskonnas oli erakordne. See oli alati südamlilik ja ärevuseta. Kuid kogunesid mõtted ja süda täitus jõuga. Ta elu oli ilmsesti Kristusega Jumalas elatud. Kuis küll kirgastus Kristuse kuju temas, pannes sageli mõtlema: Kui juba väikene kiir nii suurt sära annab, mis on siis küll Jeesuse valgus ise.“

Maailma inimestega ta kuigi meelsasti ei seltsinud, kui tal aga siiski nende seltskonnas tuli olla, teadis ta taktiliselt, kuidas käituda, nii et ta selge mõistus ja rõõmsameelne jumalakartus inimesesse aukartust sisen-das ja neile sisemiseks kasuks sai. Keegi kõrtsmik Mühlheimis ütles kord: „Möödudes selle mehe majast tuleb aukartus mu üle, ja mõtlemine temale avaldab mulle sügavat mõju, rohkem veel kui mõni jutlus.“ Enamasti vaikis ta ilmameelsete inimestega läbi käies, kui aga avanes juhust ülesehitavaks ütluseks, ei lasknud ta sellist juhust mööduda.

Issandat teenides

Oma hädisest tervisest hoolimata oli ta tüdimatuult kõnelemas, kirjutamas, nõu andmas ja abistamas. Kõik oma ihu ja hinge jõud kulutas ta Issanda teenimiseks. Ta püüdis kõigest jõust ~~tema~~ ^{tema} tööd edustada, kes teda maailma oli selleks asetanud, et ise täit pühitsust saavutada ja teisi hingeõnnistusele aidata. Temast võib tõeliselt öelda, et ta oli kõikide sulaseks saanud, püüdes kõigile saada kõigeiks, et kõiki Issandale võita. Selle aulise eesmärgi saavutamiseks ei kohkunud ta töö ega vaeva eest tagasi, ohverdades end täiesti. Olles vaevu unest ärkanud ja oma nõrku kehajõude koondanud, oli ta inimestega piiratud, kes talt nõu ja abi vajasis, muist haiged hinge, teised haiged ihu poolest. Niipea kui ta vähekene sellest vabanes, tuli tal hulgaliselt hingehoolekandelisi kirju kirjutada või ta tõlkis häid raamatuid.

Kui kord keegi teda külastas ja ta nagu higiga kaetuna leidis, ütles ta: „Olen väga nõder, ka on mul palju külastajaid olnud, olen palju kirjutanud ja ma pean veel kuus kirja vastama.“ Kui sõber seepeale lahkuda tahtis, et teda mitte enam vaevata, ütles ta naeratades: „Jää rahulikult, Tersteegenit ei maksa säästa, ta ei vaja rahu.“ Kui ta aga nägi, et sõber kurvaks sai, tõusis ta üles, kõndis mööda tuba ja laulis üht laulu, tõendades sellega, et see ta eluelement on oma ligimest teenida ja talle kasulik olla. Selles oli ta elumõte.

Ka haigevoodil viibijatele ja surijatele oli Tersteegen suureks õnnistuseks. Olles ise terviselt vilets, aitas

ta vahel ööd läbi teisi haigeid. Oma kaastunde, julgustavate ütlustega ja vaimust võitnud palvetega kinnitas ta paljusid, nii et nad said kindlamini Jumalat usaldada ja rahus lahkuda. Ta abivalmidus ei piirdunud üksnes sõpradega, vaid ka jumalavallatuid abistas ta. Isegi juudid otsisid tema juures endale abi ja pidasid ta haigestudes erilisi palvetunde ta tervise pärast.

Ta lahkumine

Kuigi Tersteegen oli töö ja haiguse tõttu väga nõrk, nii et ta vahel näis laibataolisena, jäi ta siiski tegevaks kuni mõni päev enne lahkumist. Viimane haigus näis olevat mingisugune veetõbi, mis märtsikuus 1769 algas ja talle palju kannatusi valmistas. Aprilli algul kannatas ta hingamiseraskuse all. Ta istus tugitoolis ja kannatas hirmsasti. Kuid kunagi polnud näha kannatamatuse ilmet ta näol ega tulnud kaebavaid oideid ta suust. Kui oli saanud mõned hetked magada, õhkas ta: „Oo Jeesus, mu kallis Jeesus!“ See rahulik kannatamine ja täielik alistumine Jumala tahte oli paljudele eeskujuks ja julgustuseks.

Kui sõbrad märkasid, et lõpp oli lähenemas, jätsid nad temaga jumalaga igavikuks. Ta kõneles igauhega südamlilikult ja haaravalt, nii et kõik nuttes ta juurest lahkusid. Ta jäi alaliselt lapselikult Jumala tahte alla hingama. Keegi vaimulik soovis tema õnnistust, siis tõstis ta naerusuul oma käed üles ja lausus: „Jeesus Kristus, meie suur ülempreester Jumala Isa paremal käel, tõstku pühast paigast üles oma käed ja õnnistagu teid armastuse ja rahuga südames. Tema ise andku teile armu ja tarkust pühas töös!“

Ikka sagedamaks muutusid nõrkusehood ja ta magas ikka kauemini. Ööl vastu 3. aprilli muutus ta uni nii raskeks, et teda enam äratada ei saadud, kuni ta kell 2 öösi viimast korda hingas. Ja nii oli Tersteegen üle astunud nähtavast nähtamatusse, õndsasse nägemisse, mida oli uskunud.

Jumala sõber

(Ühe ta sõbra tunnistus, kes enam kui 25 aastat oli temaga olnud läbikäimises)

Ligi 25 aastat olen ma Gerhard Tersteegeniga elanud südamlikus läbikäimises. Veel enne kui teda tundsin, ütles mulle tuttav teadlane: „See mees on tõepoolest Jumala sõber!“ Ja see tunnistus ongi õige. See mees elas Jumalaga alalises sõpruses ja Jumal kinkis temale rohke osa oma armust ja armastusest. Seda olen ma näi-

nud ja kogenud. Mäherdust hinge suursugusust, palvemeeleolu ja vaikust olen ma sageli ta juures tajunud. Küllastades teda vara hommikul, kui ta oma vaiksest tunnist tuli, tundsin ma, et ta tuli otse osadusest Jumalaga, olles nii südamlilik, armas ja aukartlik ligioleva Jumala ees, mis ka mind otsekohe samasse meeleollu tõstis, nii et ka mina sain osadusse Jumalaga. Oo, kui ma ainult suudaksin väljendada seda, mida Jumal mulle selle sõbra läbi on andnud!

Kui teda 1744. aastal esmakordselt külastas, sisendas ta isik minusse niisugust austustunnet, et ta mulle tähtsamaks sai kui kõik seni tuntud usklikud. Kuid siis tundsin ma teda liiga vaiksena ja tagasihoidlikuna. Kaks või kolm aastat hiljem olin ma õigelt teel kõvasti kõrvale läinud. Missuguse südamlikkusega ja tõsidusega selgitas ta mulle mu kiusatuse ja mu enesearmastuse, mis mind oli kõrvale viinud. Julgustatud mulle osutatud abist ja armastusest, sain ta sõbraks kogu eluajaks. Kui sageli tulin ma ta juurde nukras ja masendatud meeleolus, kuid juba ainus vaade temale tõstis mu meeleolu. Kuigi olin kavatsenud palju öelda ja kaevata, langes koorem otsekohe mu hingelt ja mul polnud vaja enam midagi kurt. Ma olin taas asetatud suurde rahusse. Ainsast külaskäigust tema poole ammutasin ma nädalateks lohutust ja kinnitust, nii et segamatult palves ja enesesalgamises elada sain.

Ta usk baseerus täielikult Jumalale ja Jeesusele Kristusele. „Kui ainult mõtlen,“ tavatses ta öelda, „et Jumal on olemas, tõstetakse mind aukartuse ja kummardamise meeleolusse.“ Ta omas elava lootuse Jumalale, kes ka temale oli Jeesuse Kristuse igaveseks päästmiseks, õiguseks ja pühitsuseks kinkinud. See ta lootus oli rajatud üksnes armule. „Kui peaksin täna surema,“ ütles ta kord oma sünnipäeval, „siis oleks mul teile ainult kolm asja nimetada: 1. Toetuge usuelus armule Jeesuses Kristuses! 2. Armastage üksteist! 3. Paluge ja valvake!“

Ta tegevuse liikumapanevaks jõuks oli armastus Jumala vastu. Kuidas ta selle üle rõõmustas, kui inimesed Jumalat armastasid ja austasid. Kõigile olenditele oleks ta meelsasti hüüdnud: Jumal on armastus! Kuis võis ta kõiki inimesi armastada, eriti neid, kes tõsiselt Jumalat otsisid ja teda armastasid. Hommikust õhtuni oli ta ainsaks eluülesandeks Jumalat ja kaasimesi teenida. Eriti võlus mind ta südamlilik alandus, mis teda tegi suurte ja

väikeste juures nii armastusväärseks. Alati püüdis ta olla väike ja viimane. Ka siis, kui tal oli õigus käsutamiseks, oli ta meelsamini käsutäitja. „See alandab mind,“ kirjutas ta, „et minu tähtsusetat isikust nii huvitatud ollakse.“ See ei meeldinud temale, kui inimesed nii kõvasti ta küljes rippusid. Ja kuigi ta neid nende nõtruses talus, andis ta neile sageli mõista, kui rumalasti nad toimisid.

Iseenese ärasalgamine ei tähendanud temale mingisugust erilist salgamist, see oli nii ta uueks loomuseks saanud, ja ta oli kõik koormad ja vastutuse Jumalalt vastu võtnud. Ta palvete jõudu ja püha salvimist olen sageli iseenda juures tunda saanud. Tal oli palvetaja süda ja kuju. Kui kolme- või neljapäevase eemalolemise järele teda külastasin ja siis lahkusin, palvetas ta nii innustunult ja taevase võidmisega, et ma tõusin üle iseenese ja sügavalt Jumala armastusest mõjutatuna Jumala armu usus vastu võtsin. Ta näoilme oli nii rõõmus nagu sellel, kes on isiklikult Jumalaga kõnelnud. Ta südamlilik olemus peegeldus kogu ta olemisest. Viibides vahel üksi ta pool, oli mul tunne, nagu oleksin viibinud ta südamesõbra kabinetis. Kord ta ütles: „Istun siin sinuga ja kõnelen sinuga, kuid mu sisimas on alaline Jumala kummardamine ja austamine.“

Selles sisemises varjulepandud elus sai ta palju imelisi Jumala saladusi teada. Selles Jumalaga läbikäimises ütles ta kord: „Võin kinmitada, et Jumal hingeale täielise rahulduse võib anda, nii et ta isegi kõrves, ühegi inimeseta täiesti rahuldatud ja rõõmus võib olla.“ Ka ütles ta mulle sagedasti: „Ma tänan oma Jumalat, et ta mulle ühe toakese on andnud, kuhu seni ükski loodud olend pole pääsenud.“ Seal, kus isegi mälestus loodud olenditest sisse ei pääse, on hing vaibunud Jumalasse. Siis on ta ainsaks osaks vaadelda temas elavat, igavesti rahuldavat ja õndsaks tegevat Jumalat, armastada, austada ja teenida teda.

See on just see, mida oma sõbrast Tersteegenist tunnistada võin. Jumal juhtis nii, et kolm viimast päeva ta elus võisin ta juures veeta. Ehkki ta kannatus kirjeldamatult suur oli, imetlesin ta pikka meelt ja lapselikku sõprust oma Jumalaga. Ta sai kõik suure usaldavas sõpruses Jumala hooleks anda. See viis kinnitas ka mind. Meie ei taha tema poolt antud õpetust ja eeskuju unustada, kuid Jumal on kõik teinud ja kõik au kuulub üksnes meie Kolmainu Jumalale!

TÄDI HANNA

See elulugu kujutab üht Issanda ümmardajat lihtsarahva ridadest. Kuid ikka seal, kus inimesed Issandat armastavad ja teenivad, sünnib alati midagi huvitavat. Sellest tunnistab kujukalt tädi Hanna elulugu. Tädi Hanna armastas tõeliselt oma Õnnistegijat ja õppis tema juures suurepäraselt armastama ja teenima. Nii-sugust teguvõimsat ja aktiivset elulugu vaadelda on alati kosutav ja virgutav, sest huvi teenimise vastu on kohutava kiirusega usklikkonna keskelt kadumas. Nüüd mõeldakse ainult iseendale.

Wuppertalis, Saksamaal oli tädi Hanna sünnikoht ja tegevusala. Siin on alati elanud ja tegutsenud palju usklikke, kellede hulgas vahel ka õige omapäraseid kujusid võib leida.

Möödunud sajandi lõpupoolele langeb tädi Hanna usule tulek ja tegevusaeg. Oli taas vaimuliku kevade aeg. Eriti Elberfeld oli see koht, kus Jumala tuuled võimsasti puhusid. „Tädi Hanna“ tüdrukupõlvnimi oli õieti Johanne Wilmelmine Kessler, keda hiljem kõik lihtsalt tädi Hannaks hüüdsid. Sündis ta 28. sept. 1825. Ta vanemate kodu oli tõeliselt vaene. Isal lihttöölisena oli tõsine pingutus oma peret ülal pidada. Kodus tuli kõigil õppida vähenõudlikkust, mida ka tädi Hanna päras-tises elus täielikult valdas. Kuigi vanemad selget pöördumist polnud üle elanud, olid nad siiski armsad jumalakartlikud inimesed, kes kunagi ei unustanud oma pis-kust sissetulekust ka jumalariiki toetada.

1834 suri isa. Kust pidi saama leiba emale ja neljale lapsele? Polnud teist lahendust, neljateistkümneaastasel Hannal tuli minna vabrikusse tööle. Meile nii võõrastavana tunduv laste töö polnud tol ajal mitte harulduseks. Vabrikutöö kõrval käis Hanna suurima huviga leeris, kus usklik õpetaja sai tööriistaks ta pöördumisel. Esialgu küll elas Hanna pärast leeri tavalist lõbusat ilmalapse elu. Et ta alati oli lõbus ja nii kaasakiskuvalt laulda võis, oli igauhe poolt väga hinnatud. Sügavatesse pattudesse ta igatahes ei langenud.

Neli aastat pärast ta leeriaega tuli aeg, kus ta end jagamatult Jeesusele andis, mida ta endised kaaslased ägedalt laitsid. Kuid tegelikult oli Hanna muutunud veelgi rõõmsamaks ja ta laulis veel kõlavamalt laule oma Lunastajast Jeesusest. Emale oli see lausa piinlik, et möödaminejad inimesed seisatama jäid ja ta laulu kuulasid. Siis päris Hanna imestades: „Ema, kas see pole siis hea, kui inimesed neid kauneid laule Jeesusest kuulevad?!“

Pärastises elus pühendas tädi Hanna oma erilist tähelepanu tüdrukutele, kes vabrikutes töötasid. Need olid oma kiusatuste ja hädaohtudega ta südamele eriti lähedal. Leidus ju alati alatuid mehi, kes just selliseid tüdrukuid püüdsid. Kes sellise kavatsusega tädi Hanna juures katsetas, selle käsi ei käinud hästi. Kord katsus üks meister tal ümbert kinni võtta, kuid kõrvakiil kutsus teda mõistusele. Meistrile meeldis aga karske tütarlaps niivõrd, et ta temale paremat tööd andis. Seda oli ka Hanna Jumalalt palunud: „Jumal, ära lase seda meest mu peale kurjaks saada, sest ma pean oma vendadele ja õdedele leiba teenima.“ Ta oli varakult õppinud kõiki asju oma Õnnistegijaga lahendama ja temalt abi ootama.

Üks teine kord kavatses ulakate jõuk temale naha peale anda. Kuid juba siis avaldus temas selline meelevald, mis hiljem ta vastastelt nende relvad võttis. Ta märkas kaikkaid poiste seljataga ja palus siis Issandat: „Las poisid tunda, kui hea mul on sinu juures!“ Ta teritas neid kartmatult, andes neile teretuseks kätt, ja need vastasid nohinal: „Tere õhtust, Hanna!“ Poistel ei jäänud muud üle kui kaigast seljataga ühest käest teise vahetada, et võida teretada. Otsekohe jutustas ta neile, kui hea tal Issanda juures on, kutsudes neid rõõmu-meistri Jeesuse juurde tulema. Poisid kuulasid rahulikult pealt ja saatsid teda isegi ta ukseni. Pärast aga haaras neid hirmus viha, et nad ühe tüdrukunati ees olid nii araks muutunud. Nad jooksid ja lärmasid Hanna akna all, viskasid isegi kive ta aknasse. Siis läksid nad kõrtsi ja paljude õllekruuside juures süüdistasid nad üksteist arguses. Viimaks sündis sellest isegi verine pusitamine. Üks sai nii raskesti haavata, et peagi suri. Surivoodil aga hakkas ta uskuma ja Hanna võis temale veel teed risti juurde osutada. Noormees tohtis veel röövliarmu vastu võtta ja päästetult igavikku astuda.

Julge ja tugeva loomuga Hannale ei piisanud üksnes ülesehitavast osadusest Issandas. Ta soovis ka midagi ta heaks teha. Ta soovis teda teenida. Ja nii külastas ta pärast tööaega vabrikus haigeid. Iganes ei unustanud ta sel puhul ka Issandast tunnistada, kuid ta ei püüdnud anda üksnes odavat sõnalohutust, vaid kohendas nende sänge ja pesi nende pesu. Nii oli ta sõnadel suur kaal.

Wuppertalis on olnud pühapäevakooli töö alati aukohal. Hanna Kessler oli üks esimesi, kes seda alustas. Elutoas, kus ta ise elas, kogus ta lapsi enese ümber. Et ta võrratult jutustada oskas, olid lapsed teda põnevusega kuulamas.

Nii algas Hanna kaastöö jumalariigis väga lihtsal kujul, aga mäherduseks võimsaks puuks see ta hoole all kasvas! Kolides ühte teise paika sai ta ühe tütarlaste seltsi asutajaks ja emaks. Samuti aitas ta kaasa noormeeste seltsi saamisele, avas ruume osadusele ja palvekoosolekutele.

Kui rõuged ja koolera Wuppertalis möllasid, oli Hanna tüdimatult haigeid põetamas. Seal, kus mehed araks löid ja põgenesid, astus Hanna tegevusse. Ta astus kõige vastikumatesse haigetubadesse ja võikamatesse hurtsikutesse. Ta ise pääses haigestumisest ainult Jumala ime läbi. Ja mis olekski haigetest saanud, kui truu abistaja ise oleks haigestunud?

Iseloomult oli Hanna rõõmsameelne, veel rõõmsamaks aga muutus ta, kui oli saanud jumalalapseks. Jumal kindlasti teadis, miks ta sellele päikesepaistelisele inimesele nii raske elukoorma usaldas. Meil tuleb ju mitme viletsuse läbi jumalariiki minna ja peame alandlikuks saama. 1853. aastal ta sõlmis abielu Wilhelm Faustiga. Abielu sai Hannale raskemaks alanduse kooliks, sest abielu kujunes mõlemalt poolt vastuoluliseks. Meile jääb raskesti mõistetavaks, miks Hanna oma elu selle mehega sidus. Ta lootis teda päästa võivat. Hanna aga vaatas raskele eluteele kui Jumala kasvatuskoolile. Jääb küsitavaks, kas ta ilma selle kannatusekoolita nii suurepäraseks usklikuks kujunenud oleks. Wilhelm Faust oli vilets mehikene. Lapselikult igatses ta vabanemist köidikutest. Faust aimas, mäherdust ohvrit Hanna tõi, et ta kõrval vastu pidas. Vahel päris ta liigutatult: „Eks ole, Hanna, sina jääd ikka mu juurde?“ — Alles üüri-

kest aega enne ta surma, 1887. aastal, leidis ta andestust ja rahu Issandas.

„Viletsuse orus“ sünnivad imelised asjad

Elberfeldi ühes linnaosas kasvas tihe mets. Selles orus olid asunud vaesed ja kahtlased elemendid elama. Muidugi sai seal elada märksa odavamini kui linnas ja seal oli vastav ümbrus. Keegi ei nõudnud maa peale ja maa sisse ehitatud onnidelt üüri. Inimesed elasid siin uljalt, puudus igasugune vaimulik hoolekanne. Patt ja ebamoraalsus õitsesid siin segamatult.

„Viletsuse oru“ nime all tunti seda kahtlast ümbrust ja seda kardeti. Sinna julges minna üksnes tädi Hanna, sest nende inimeste eluviletsus laskus raskelt ta hingele. Möödunud sajandi kuuekümnendal aastal alustas ta seal ühe pühapäevakooliga. Vana spetsialistina arvestas ta sedasi: „Kõige õigem on esmalt võita laste südamed, sest laste südamete kaudu läheb tee vanemate südame juurde.“

Suvel oli see ju igati mõnus suurte puude varjus koguneda, kuid asi muutus murelikuks sügise saabudes. Katsuti üle saada provisoorse ulualusega. Hannal polnud vaja seda alustatud tööd teha üksi. Aastate jooksul oli ta ümber kogunenud abivalmis noorte meeste jõuk. Need olid end tingimusteta andnud tädi Hanna käsutusse. Nad võisid aegapidi isegi uudishimulikkudele vanadele piiblitunde pidada.

Töö nõudis kindlamat ruumi, kodupaika arenevale tööle. Ja nii tuli tädi Hannal ehitus ette võtta. Usurõõmsalt asus ta südame usus sellele tööle. Ehituskrunt, kivimaterjal ja puumaterjal kingiti temale. Ehitusmeister ja töölised ilmusid kutsumata kohale. Vajalikud rahasummad laekusid. 13 okt. 1872 toimuski maja õnnistamine. Hanna oli arvanud majale panna nimeks „pühapäevakooli maja“, aga ehitajad nõudsid kõlavamat nime. Nii sai ehitus nimeks „Viletsuse oru kabel“.

Kuid mis on õieti kabel kirikukellata? Vana mees, kes tegutses „köstri“ nime all, lubas küll mõnel rauatükil lärmi lüüa ja sel viisil lapsi pühapäevakooli kokku kutsuda, aga siis kinkis keegi selle töö sõber päris kirikukella. Kella valaja aga oli asukoha nime unustanud ja saatis kella tuttavatele Elberfeldi märkusega: „Siin

on kell Õnnetuse orule.“ See siiski jõudis õieti Viletsuse orgu.

Nüüd vast hargnes rõõmus ja vilgas tegevus Viletsuse orus. Kabelisse kogunes pühapäevakool, meeste selts, noorte meeste selts ja piiblitunnist osavõtjad. Kevadel ja kabeli avamispäeval peeti aga suuri pidusid, kus ruumist oli alati suur puudus. Kevadel oli asi lihtsam, siis pidutseti vabas looduses ja sügisene koosolemine peeti siis Elberfeldi seltsimajas. Neil päevadel sai tädi Hanna 700 osavõtjat kokku.

Kui aga kevadine kogunemispäik ära müüdi, oli mure suur. Kus nüüd koguneda? Metsatukas, kabeli läheduses, löödi üles omapärane laplaste telk, mis oli nii ebastabiilne, et vähegi kõvem tuul oleks selle laiali paisanud. Väljastpoolt saabunud imestasid: „Niisugust ehitist pole veel siin kandis mitte nähtud.“

„Kuid kõik möödus vahejuhtumita. Alles siis, kui kõik külalised juba kodus olid, tuli äikeseilm raske sajuga ja kiskus telgi tuhandeks killuks. Nüüd ehitati kabeli mõlemale küljele laudadest lisaehitused ja niiviisi pääseti üle igasugustest ilmastiku raskustest.“

Vahepeal oli Viletsuse org põhjalikult muutunud. Viletsad onnid ja savihütid kadusid ikka enam. Kuid tädi Hanna kabel oma kahe külgehitusega domineeris ikkagi. Kes iganes sinna rändas — ja kui paljud tuhandet tegid seda aasta jooksul —, kes ülemise toakese aknast metsadele ja orgudele vaatas ja neid hulkade kiitustlaule kuulis, kes rikkalikult kaetud Jumalasõna laua juures viibisid, ütlesid tänulikus meeles: „Kuis siin Viletsuse orus taevast on alati nii ligi!“

„Sa oled mind oma armastusega murdnud“

Tädi Hanna hoolitses aastaid oma kodus ühe kibestunud sugulase eest, nimega Abraham. See alaliselt noriv ja rahutu mees oli kogu kodule suureks nuhtluseks. Kuid Hanna ei loobunud oma proovitud retseptist: ta püüdis teda armastuses võita Issandale. Pärast seda kui oli terve ämbritäie pisaraid ta pärast valanud, kohtas ta viimaks ka seda meest nutetud silmil. Küsimusele, mis tal viga, vastas ta: „Naine, sa oled mind oma armastusega murdnud!“

Ja nüüd meie seisamegi allika enese juures, millest võrsus tädi Hanna viljakas ja õnnistatud elu. Siin vaa-

tame sisimasse saladusse, mis ta tegevuse nii õnnistatuks muutis. Tal oli inimeste vastu, eriti just halbade inimeste vastu tohutu suur armastus, millele ka trotslikumad ja vihasemad kapituleeruma pidid.

See armastus sundis teda ka vange külastama. Teiste seas oli seal ka keegi vang, kes oli raskesse pankrotti langenud. Inimesed olid temaga alatult toiminud ja teda õnnetuks teinud. Ta oli täiesti pettunud ja määtses oma vangikongis. Hanna, kel oli üldine luba igal ajal vange külastada, tahab ka seda vangi külastada, kuid teda hoiatatakse. Määratseja võib temale kurja teha. Kuid Hanna ei lase end heidutada. Tal on ju kaasas Issand, kes teda julgustab ja abistab.

Otsekohe alustab vang kohutavat needmist ja teotamist. Ei Jumala ega inimeste juures ei jää ühtki juuksekarva alles. Hanna on ehmatuses tardunud ja keeletu, kui see sapi ja viletsuse kuristik ta ees avaneb. Ta puhkeb haledusest selle õnnetu vastu ägedasti nutma. Ja pisarad ongi need, mis selle hinge muudavad. Üks võõras naine nutab ühes temaga ja tema pärast. Seda polnud veel keegi varem teinud! Määratseja muutub vaiksemaks. Nüüd kuulab ta Hanna jutustust ikka suurema huviga ja tüdimatult, eriti aga siis, kui Hanna temale patuste õnnistegijast kõneleb, kes kõiki inimesi armastab ja aidata tahab, seega ka teda, petetud ja kalgiks muutunud inimlast. Nüüd paljastab vang kogu oma elu põhjatu häda. Kui hästi see mõjub, et keegi teda tähelepanelikult kuulab. Suur ime sünnib, õnnetu vang leiab aulise päästmise ja rahu Issandas. Kõie, mida ta oma padja all oli hoidnud, et end sellega järgneval päeval surmata, tõmbab ta välja ja annab Hannale. Seda pole enam vaja.

Paljudel Viletsuse oru pidustustel oli Hanna tegeval armastusel suur võimalus avalduda. Alati hiilisid sinna ka inimesed, kes neist „peentest“ midagi ei tahtnud kuulda. Kihutas neid uudishimu? — Kahtlemata tulid mitmed segamise eesmärgiga. Nendega tegeles tädi Hanna eriti. Neid ta meelitas kohvilaua juurde ja andis neile parimad koogitükid. Tädi Hanna väitis alati: „Rahvale tuleb ainult armastust osutada, siis on neid ikka veel võimalik Issandale võita.“

Kord oli pühapäevakoolis kolm eriti kahvatut last, kes rõõmsas meeleolus ja pidevas järjekindluses pühapäevakooli ilmusid. Kuid siis peksis neid kodu jumalatu

isa hirmsasti, et see püha jooksmine ometi lõpeks. Ühel õhtul läheb Hanna metsiku mehe majast mööda. Lapsed jooksevad ahastavate nägudega ta juurde karjudes: „Tädi, tule kohe! Isa tahab ema kirvega ära tappa!“ Nüüd silmab Hanna, kuidas mees, kirves käes, treppi mööda üles astub. Otsekohe on Hanna ta juures ja püüab teda armastuses rahustada, viimaks õnnestub tal kirvest mehe käest ära tõmmata. Ta lubab Hannale, et ta naisele midagi kurja ei tee.

Järgmisel päeval on Hanna taas seal. Et toas ühtki tooli pole, istub Hanna nõu pidamata põrandale ja kuulab mehe kibestunud ja ähvardavaid seletusi. Ta puistab kogu oma hingetusa inimühiskonna vastu välja: „Seal ma nüüd olen ja pean armetult kärbuma. Vabrikus olen nii palju mürgiseid gaase sisse hinganud ja nüüd ei küsi keegi mu järele, kui nälja kätte hukkuma pean!“

Tädi Hanna kargab püsti: „Mees, niisugust asja ei saa olla. Niikaua kui mul midagi süüa on, on seda ka teil! Abipakkumise lükkab mees põlastusega tagasi kui vananaiste loba. Kuid tal tuleb peagi veenduda: See omapärane naine ei tee ainult ilusaid sõnu ega anna mõttetuid lubadusi, ta tegutseb.“

Nädal nädala järel saabuvad korvid täis toiduaineid ja pesu. Tädi Hannal pole sugugi kerge neid suuri arveid alati tasuda, kuid tal on rikas Isa taevas, kellele lapselikult loodab, ja peale selle on tal palju sõpru, kes ikka jälle ta tühje käsi täidavad. Kuid loo kaunim osa tuleb alles nüüd. Tädi Hanna saab ühe toreda villase meestesärgi kingituseks. Selle aga peab kindlasti uus võidetud sõber endale saama! Pakile riputab ta joonisatud sildikese külge: „Armsale isale.“ Et tädi Hanna kirjutamiskunstis ja pealegi ilukirjutamiskunstis kuigi tugev ei olnud, pidid mõned ta noored kaastöölised seda tegema. Kui nad kuulda saavad, kellele see sedel läheb, protesteerivad nad ägedasti: „Aga tädi Hanna, see toores mees pole kellegi armas isa!“ „Kuid mina ütlen teile, et ta seda siiski on. Mõelge ainult korra, kui kalliks Jumal selle mehe hinge peab. Issand Jeesus on ta eest oma elu ohverdanud. Ta on ikkagi armas isa, sest et Jeesus teda armastab.“

Pühendus aga tungis mehe südametunnistusse. Ta saatis kingi naise kaudu tagasi: See peab eksitus olema. Kuid tädi Hanna tõendas, et kink just temale on määratud. Särk aga pidas mehele võimsa jutluse. See oli

nii võimas, et mees mõne nädala pärast esimest korda kabelisse tuli. Naise imestusel polnud äärt, kui nägi meest end kirikusse minekuks riietavat. Ta seletus oli: „See Jumal peab ikka õige Jumal olema, keda see naine kummardab!“ Lapsed võisid jälle pikemat aega püha-päevakooli tulla takistamata.

Nüüd veel üks lugu Kasparist. Tol ajal oli Hanna veel noor, lauldes kudumismasina juures oma rõõmsaid Jeesuse laule. Ta kuuleb juttu metsikust Kasparist, keda emad oma lastele hirmutuseks mainivad, kui põngerjad sõna ei taha kuulda: „Oota aga, Kaspar viib su ära!“ Kui Hanna emale teatas, et tahab vana Kasparit külastada, ehmus see väga: „Laps, teda kardavad isegi mehed!“ Kuid ühel õhtul seisab Hanna Kaspari pimedas põõningukambri. Meelsasti pöördus ta ümber, nii must ja vastik on siin kõik, ja kurjalt põrnitseb vanamees. Kuid Jumala armastus ta hinges on palju suurem hirmust ja jälkustundest. Kaua siiski esimene külaskäik ei vält. Mõne sõbraliku sõnaga asetab ta supikausi vanamehe voodi ette. Õues hingab ta kergendatult.

Mida sagedamini ta ilmub, seda meelsamini laseb kibestunud ja vihane Kaspar end teenida ja aidata. Ta oli põhjani rikutud ja usuasjus täiesti teadmatu. Kunagi polnud ta Jumala käskudest kuulnud. Jeesuse nimi oli talle võõras. Kunagi polnud ta koolis käinud, kuid seda hoolsamini õppinud vandumist ja patustamist. Hanna ei tüdinud, enne kui vanake kõik käsud teadis. Siis lausutas: „Kaspar, nüüd mõtle oma elu üle, kas sa tõesti alati oled neid käske pidanud?“

Mees, kes kogu eluaeg polnud tundnud kahetsust ja tajunud patutundmist, ehmatas. Ahastus muutus nii suureks, et Hanna kuulis ühel õhtul meest ütlevat: „Hanna, mida pean ma tegema, mida peale hakkama, ma lähen ju põrgu!“ Nüüd juhtis Hanna mehe Jeesuse juurde: „Hüüa Jeesuse nime appi, palu andestust ja võta päästmine ristipuul vastu.“ Hanna saatis ta juurde ka pastori, kuid Kaspar ei osanud selle mehega midagi peale hakata, sest ta kõneles ainult rahvakeelt. Ta tahab jälle Hannaga rääkida, kes temaga ta murrakus kõneles ja lihtsalt seletada oskas. Hannal õnnestuski teda päästmise rahu juurde juhatada. Pärast seda elas armas vanake veel hulk aastaid vanadekodus, kus sai paljudele õnnistuseks.

Nii koges Hanna oma tegevuses imelisi asju. Sise-misel sunnil pidi ta minema tänavaile ja linnaosadesse,

kuhu üldse ei kavatsenud minna. Niiviisi kohtas ta inimesi, kes olid elust väsinud ja hingelises pimeduses. Neilt tõi ta mitmel korral nende poomisnõõri ära. Kord päästis ta naise, kes oli otsustanud elule lõpu teha raudteerööbastel.

Tahame jutustada veel ühest ägedast jumalasalga-jast, kes usku püüdis kiskuda porisse seda pilgates. Kui ta haigestus, külastas teda tädi Hanna. Mees päris: „Mida arvate õieti inimese hingest?“ Olles terve, oli ta seletanud, et inimese hing on osa mateeriat kõhu ümbruses. Kuid tädi Hannal polnud viisiks jumalasalgajatega vaielda. Ta vaid aitas teda ja teenis teda tüdimatult. See jätkub nii, kuni mees ühel päeval karjatab ja oigab: „Milleks teete seda kõike mulle? Oo Jumal, oo Jumal!“ „Kuidas nii,“ ütleb tädi Hanna, „kuidas kõnelete Jumalast? Sellisele valgustatud mehele see ju ei sobi!“ Mees: „Siiski Jumal on olemas, on tõesti olemas! Aga mina pean nüüd minema igavikku, kui hirmus on see!“

Mehe hinges on käimas raske võitlus valguse ja pimeduse vahel. Vahel on kuulda ta meeleheitlikku ahastust teisel pool teed asuvas kõrtsis, kus joodikud koos istuvad. Hanna jutustab temale Jeesuse armust ja armastusest, soovitades mõnd pastorit lasta kutsuda. Mees, kes kogu eluaeg on õpetajate vastu rääkinud, nõustub. Ta leiabki tee risti juurde ja saab hinge rahu. See tekitab arusaadavalt suurt ärevust kaaslaste seas. Vähesed ta sõpradest, kes teda veel külastavad, saavad ta suust selget tunnistust Jeesusest kuulda: „Teie oma sissepillitud vabamõtlemisega olete mind petnud ja tüssanud. See, mida pr. Fausti juures näime, on tõeline armastus Jumalast. Ma olen nüüd Jeesuse leidnud.“ Otsekui juubelilaul kostab see ta suust enne ta surma: „Ühis-kond on mind hüljanud, aga õnnistegija on mind vastu võtnud ja mulle armu kinkinud. Olen tõeliselt vaba!“

Võib-olla saab meile selgeks, kuidas lihtne naine Wuppertalis nii suure võimu omandas: armastuse läbi teostas ta suuri asju. Ta hindas tegu enam kui sõnu. Tema arusaama järgi oli uskliku naise ülesanne teenida ja aidata. Kunagi ei kõnelnud ta segakoosolekutel. Parema meelega ütles ta kui perenaine paar julgustavat sõna külastajatele. Ta ei hoolinud palju naiste kõnelemisest. Ta arvas, et kui kord naised alustavad, ei mõista nad enam lõpetada. Armastuses ei muutunud ta kunagi sentimentaalseks ja tundehellaks. Ka hirmu ei tajunud

ta ühegi ülesande ees. Tal oli peenetundeline, pealetükimata viis. Kord oli ta maja ees hirmus kaklus. Pealtvaatajate ring piirab kaklejaid. Tädi Hanna trügib etteotsa keelust hoolimata. „Ah mis, mul on vägev Jumal!“ Nüüd seisab väike ja julge naine riiukukkede ees, nähes õudset pilti: kellegi noormehe ülestõstetud käes on puss ja ta püüab sellega oma isa tabada. Hanna haarab ta käest kinni, pärides: „Gustav, mis sa teed, on sul mõistust peas?“ Kaklejal on, nagu ärkaks ta kurjast, metsikust unest. Küsimus oli teda kaineistanud. Hannal õnnestub meest nagu lammast tuppa viia. Pisarsilmil tänab ta teda, et on teda hirmsast kuriteost hoidnud.

Noorte ja vanade sõber

Tädi Hanna oli tõeliselt kõikide sõber, eriti aga oli noorus tal südamel. Oli ta ju ise noores eas oma pöördumist üle elanud ja seepärast soovis ta seda kõigile noortele, et nad võiksid noorelt kaunima ja puhtama elu saavutada.

Kabeli valmis saades asus sinna tegutsema noorte meeste selts, kuid kolis hiljem Hanna koju. Poistele oli avatud kogu ta maja, aga ennekõike oli ta neile oma südame avanud. Poiste seas leidis ka ülekäte läinud selle, kuid tädi Hanna polnud siiski mitte alati ülestõstetud näpuga nende järel ega tüüdanud neid alaliste keeldudega. Ta teadis, et poisid on kord juba niisugused ja neilt ei või loota nii tasakaalukat ja asjalikku käitumist, nagu vanadele omane on.

Poisid aga tajusid, et tädi Hanna armastab neid. Temast läks taltsutatav õnnistatud mõju ka metsikuile iseloomudele. Autoriteediks oli ta aga kõikidele. Ükski ei vastanud temale ebaviisakalt ega lubanud endale ulakust. Hanna tegi aga tegelikult ka kõik oma poiste heaks. Kui poisid tegid peo, müüs ta oma ringkäikudel hoolega nende pileteid. Loosimisteks noris ta igasuguseid asju kokku. Toredasti oskas ta oma noori sõpru julgustada. Kord ebaõnnestus kooril, häbistatult hiilisid poisid oma kohtadele, kuid Hanna ütles julgustavalt: „Pole viga midagi, paljud said selle läbi ikkagi õnnistatud. Teine kord läheb paremini!“

Tädi Hanna olemusest nägid poisid, et Kristus inimese rõõmsaks teeb. Ta ise ei armastanud üleskrvitud meeleolusid ega variserlikku vagatsemist. Ta oli täiesti loomulik ja mõlema jalaga maa peal, kuigi taevas ta

kodumaa ja igatsetud koht oli. Hanna polnud suu peale kukkunud ja ta meeldis poistele.

Arusaadavalt jätkus tädi Hannal armastust ka tütarlastele. Järjekindlalt kogus ta tütarlapse ja naise oma kodusse. Kuigi vanus oli erinev, kuid armas oli see igaühes. Rahvakeeles vahetati mõtteid piibli üle ja kõneldi elukogemustest. Kord käsitlesid nad tänu-meelt. Keegi emakene jutustas, kuidas Jumal ta täitmatut südant ja tänamatut meelt põhjalikult oli häbistanud. Ta jutustas: „Mu aiakeses kasvas ikka liiga vähe juurvilja. Nuriisin ja irisesin. Kuid sel aastal kasvas kõik üle ootuste hästi. Oli tunne, et Jumal selle õnnistusega mulle tahtis öelda: Noh, kas nüüd viimaks su kõri on täis?“

Tüdrukuid lihtrahva keskel oskas Hanna kõige paremini kohelda. Oli ta ju ise olnud vabrikutüdruk. Kuid ka tütarlapsed paremast seltskonnast tundsid end tema seltsis hästi. Paljud noored on ta toas oma südant välja puistanud. Alati oli ta tõsiseks püüdeks, et noored Issandat leiaksid ja ta omaks saaksid.

Vahel võis ta olla päris kurb, kui enam pöördumisi ette ei tulnud. Kui rõõmus oli ta aga, kui grupp tütarlapse tuli ja rõõmsalt temale jutustas, et nad olid saanud Issanda omaks.

Lastega oskas tädi Hanna võrratult ümber käia. Kui heal meelel tulid lapsed ta pühapäevakooli! Võite armastuse jõud oli temale eriti kasuks, kui oli tarvis vallatuid poisse korrale kutsuda. Leidus teiste hulgas ka paar poissi, kes oma jumalatute isade mõjul vagasid vihkasid ja neid naersid. Kui nad teadsid, et tädi Hanna juures on piiblitund, lärmasid nad ja pildusid kive maja pihta. Kui keegi piiblitunnist osavõtja võttis kivi, mille poisid olid visanud, ja sellega isa juurde läks, et see neid keelaks, lausus see õlgu kehitades: „Las proua Faust minna oma Jumala juurde!“ Seda tegi tädi Hanna, minnes tõsiselt palvele. Siis kutsus ta kõik metsikud lapsed enda poole ja korraldas neile peo. Neile pakuti kohvi ja kooke. Emad, kes olid lastele järele hiilinud, said ka oma osa, ja kui juttu tuli maksmisest, naeratas Hanna ainult.

Sellise käitumise tulu ei andnud kaua oodata. Armastus osutus ka seekord tugevamaks kui viha. Mõni aeg hiljem tuleb tädi Hanna raskeid pakke tassides, otsekohe on üks neist ulakatest poistest ta juures ja võtab talt paki: „Proua Faust, tahan teie pakki kanda,

olete nii väsinud.“ Igatahes kive enam maja pihta ei lenmanud.

Noorte kõrval ei unustanud Hanna ka vanu. Ta korraldas neile kuldpulmi ja muid pidupäevi.

Kodus rikaste ja vaeste juures

Kust võttis õieti tädi Hanna kõik selle ülalpidamiseks? Oma joodikult mehelt polnud tal midagi saada. Vastupidi, tal tuli ka ta kergemeelselt tehtud võlgade eest vastutada. Tulles vabrikust istus ta veel kudumistelege taha. Siis hakkas ta väikselt kaupleva kohviga. Oli üldiselt tuntud pilt: veidi lühike, ümmar tädi Hanna helistab ukse taga. Tal on käsivarrel korv kohviga. Ükskõik, kas ta külastas linnapead või kõige viletsamat hurtsikut, ikka kuulus ta riituse juurde lihtne tanu, kaelarätik, suurrätt ja lihtne kleit. Tädi Hanna ei soovinud kunagi olla midagi muud kui lihtne naine liht-rahva hulgast. Kuid talle avanesid väga paljud ukсед. Ta paljud ärisõbrad rõõmustasid alati, kui ta saabus. Äritehing ei tehtud mitte lihtsalt ukse juures, ei, tädi võeti paljude majades vastu kui armsat sõpra, et olla temaga rõõmsas või ka tõsisel mõttevahetuses. Vahel laotasid emad oma väikesed ja suured mured ta ette välja. Ja see oli eriti hea, et ta kunagi ei kandnud jutte ringi.

Kõrgelt hindas linnapea tädi Hanna tegevust ja mõju, mistõttu linnal mitu politseinikku vähem tuli ametis pidada. Juhtus vahel, et linnapea trammis Hanna ees püsti tõusis ja talle kohta pakkus. Hanna punastas tütarlapselikult sellise lugupidamise pärast. Ka paljudeteiste mõjurikaste inimestega seisis ta sõprusvahekorras. Paljud pistsid sügavalt käe taskusse, kui oli vaja tädi Hanna ettevõtteid toetada. Hanna nimetas end vahel „vabaprouaks“, sest et tänavraudteel tal vaba, tasuta sõit oli. Ronis tädi Hanna suure hulga raskete pakkidega vagunisse, siis muigasid mõned härrad omapärase naise üle. Kui aga Hanna oma paljudest lastest ja vanadest kõneles, kellele need pakid tassiti, olid muigajad häbistatud ja järgmisel päeval ilmusid nad tädi Hanna poole ja kinkisid temale tänavraudtee sõidukaardi, mis iga aasta automaatselt uuendati.

Käitumises jäi Hanna ikka viisakuse piiridesse. Kuigi lühikese kooliaja tõttu tal puudusid laiemad teadmised, oli selgesti märgata, et osasaamine Issandaga ja ta Sõnaga tast peenetundelise inimese oli kujundanud. Jumala Vaim kasvatab inimest viisakale käitumisele.

Kord kutsus üks pruut teda oma pruutehteid imetlema. Hanna tegi seda ilmse rõõmu ja huviga, kuid lõi siis käed kokku: „Issand Jeesus, ma tänan sind, et oled mulle kinkinud veel kaunima pulmarüü!“ Südamlikus otsekohesuses, mis omane tõsistele usklikele, pöördus ta siis pruudi poole küsimusega: „Olge nii hea ja öelge, kas teil on ka juba Talle pulmarüü?“ Punastav vaikimine oli selge vastus, ja tõsiselt lisas Hanna: „See peab teil olema, muidu ei saa teie taevasse.“

Kuid veel enam kui rikaste juures oli tädi Hanna kodus vaeste juures. Neile just kuuluski kogu ta armastus, sest tihti olid ihuliselt vaesed ka vaimulikult vaesed ja toored. Paljusid neist oli ta välisest viletsusest välja aidanud ja ka vaimulikust sõgedusest välja kiskunud. Hoolitsedes vaeste eest ei kartnud ta õudsematki mülgast. Vahel seoti isegi ta silmad kinni, kui teda mõne hädalise poole viidi. Alles haige toas tohtis ta katte ära võtta. Kuuldes surijate pihtimusi tuli niisugustesse patusügavustesse vaadata, mida ta poleks võimalikuks pidanud. Kodud olid ebavooruste haudepaigad, täis nõidust ja pimedusetegusid. Kuhu iganes Hanna tuli, oli tal kõigile lohutust ja jahatust jagada. Tal oli alati jutustada Issanda suurest abist ja headusest, mis Issandal on inimviletsuse vastu. Oma eluajal on Hanna tuhandeid pakke oma hoolelustele nende kodudesse tassinud. Igasuguste soovide ja hädadega pöördusid inimesed tema poole. Nad teadsid: Hanna leiab ikka nõu ja abi.

Aga kust võttis ta kõik vajaliku abistamiseks? Suurema osa vajadustest katsid sõbrad, keda leidis kogu Wuppertalis. Rikkad andsid raha ja kantud riideid. Paljud, kes ta kodu külastasid, löid käed kokku, nähes kõike „prahti“, mis tädi Hanna oli kokku kogunud. Kuid temale polnud miski „praht“. Kõike võis ta kasutada oma puudustkannatajaile. Need võisid ju asju ümber teha.

Raha, mis talle vaeste jaoks anti, tuli sageli väga omapäraselt kokku. See tuli just siis, kui tal selleks kõige suurem vajadus oli või kui ta uute kavatsuste ees seisis. Auliselt kuuldi ta palveid. Häbistatult laskus ta põlvedele: „Oo, Issand, sulle ei saa ka midagi anda, sa häbistad meid ikka oma andidega!“

Imelikul kombel siiski ei puudunud laimujutud ka nii õilsa inimese kohta. Mõned arvasid, et raha ja riiete

jagamisel pole päris õiglaselt toimitud. Kuid pikapeale lõi siiski läbi arusaam: Kui keegi on õige ja midagi oma tasku ei pane, siis on see Hanna. Teine süüdistus oli, et Hanna annab plaanita ja kaalumatuult kõigile. Kuid Hanna polnud kord iseloomult nuuskiv koer, kes kõik läbi nuhib. Ta suurim rõõm oli lihtsalt jagada, seejärel on küll võimalik, et ta mõne alatu petisega sisse kukkus. Kuid milleks pidi ta abivajajate minevikus nii palju uurima, kui nad just sel silmapilgul tungivalt abi vajasid? Ja ta arvas, et ka tooremate südame juures võib armastusetege imeasju teostada. Muide oli ta arvamisel: „Seda kõike teab Jeesus ja ma teen laimujuttudest niisama vähe välja kui mu kassi näugumisest. Kui ainult mu südametunnistus südametundja ees õige on.“

Paljud noored usuteadlased käisid Hanna juures õpimas ja abi saamas. Pärastine Vabakoguduse jutlustaja Neviant oli sagedane külaline Hanna kudumismasina juures. Siin rääkis ta oma kahtlustest ja kiusatustest. Kord tahtis ta teada: „Kus küll seisneb mu päris viga? Mis puudub veel mul?“ Sellele vastas Hanna: „Seda ma tean, kuid ma ei ütle seda teile, sest muidu muutute kurjaks.“ Nevianti nõudmisele järele andes vaatas ta noorele pastorile silmi ja ütles: „Peate rumalamaks muutuma.“ Sellise hingehoolekandega nõustus see mees. Jah, lihtsameelsemaks pidi ta saama. See on raske, kuid vältimatu.

Hanna vajas vaimulikku osasaamist. Nii heal meelel kui ta ka jutlusi kuulas ja kui palju need talle ka õnnistuseks said, tahtis ta siiski jumalalastega ühes lahtilöödud piibli juures istuda ja koos palvetada. Juba oma nooremast east peale olid ta ruumid selliseiks kokkutulekuiks avatud. Ta ümber kogunes inimesi, kes just selliseist koosolekuist kõige enam kasu said.

Pidudest ja õhturahust

Peod Viletsuse orus olid Hanna elu kõrguspunktid. Sagivad inimesed ta ümber olid talle armsad. Siis oli ta oma elemendis. Need olidki tõelised rahvapeod. Arad ja eemalseisjad ei saanud seal üksnes ihukinnitust, vaid kuulutatud sõna tungis sageli neile südamesse. Ehkki tädi Hanna end neil päevil ülemäära väsis, oli neil päevadel äraarvamata suur tähendus. Paljud kohtasid siin oma õnnistegijat. Paljud eemalseisjad leidsid siin usklikke seas endale vaimuliku kodu.

Oma vanaduspäevadeni tegutses tädi Hanna. Täevaminemispühul aastal 1903 oli taas selline pidu. Tädi Hanna oli olnud kogu aeg kaasas, kuid tundis siis end veidi halvasti, nii et pidi ülemisse tuppa tagasi tõmbuma. Surmani väsinult laskus ta tugitooli ja ohkas: „Kõik see käib mul üle jõu!“

Ja ta jõud kahaneski. Kuid ta polnud kunagi endale soovunud mingisuguseid vanaduspäevi puhkuseks. Nii mõnigi sõbralik kodu oleks endale pidanud eesõiguseks temale valmistada mõni rahulik puhkeaasta. Kuid Hanna ei suutnud kord armsaks saanud tööst lahkuda. Ta palus, et Jumal teda otse maiselt tööpõllult taevasesse kodusse viiks, murede maailmast täielike rõõmude maailma.

See sündiski nii. Pühapäeval, 12. dets. 1903 oli ta viimne tööpäev. Ta oli veel tassinud raskeid pakke vaestele. Siis aga tuli tal voodisse heita. Raske kopsupõletik kõrge palavikuga vaevas teda rängasti. Ta haigetuppa kuhjus palju armastuse tunnuseid. Arstilt päriti lakkamata haige seisukorra üle. Kesknädalal, 16. dets. astus Hanna läbi igaviku värava. Kui teda pühapäeval hauda kanti, oli see üldine suur kurb sündmus, kus rikkad ja vaesed, direktorid ja töölised kõrvuti leinarongis sammusid. Surm oli kõik vahed kustutanud ja armastus surnu vastu neid liitnud. Kõigile oli selge, et kirstus lamas üks lihtne naine, kes oli siiski suur jumalariigis — armastuse kuninganna.

Leinarong läbi linna oli nii pikk, nagu seda ühelegi linnapeale polnud osaks saanud. Politseil tuli surnuaia väravas korda pidada. Kõik kõned ja järelehüüded tunnistasid sellest, mis Hanna neile nende eluteel oli tähendanud ja mäherdust õnnistust nad tema läbi olid saanud vastu võtta. Kokkuvõttes anti siiski kõik au Jeesusele, keda Hanna nii lapselikult oli armastanud ja truult teeninud. Inimese tõeline suurus seisneb ju enne-kõike selles, kui palju keegi on saanud armastada ja ohverdada ja teenides oma elu teistele anda. Seda oli Hanna teinud. Viletsuse oru kohalustus seega suur päike, kuid Jeesus jäi.

Hanna on meile kõigile hiilgavaks eeskujuks, kuidas lihtne inimene igapäevases elus oma Issandat võib armastada ja kaasinimesi teenida.

JOHN WESLEY

Inglise ärkamisliikumise isa

John Wesley kuulub kahtlemata jumalariigi ajaloo suurimate kujude hulka. Tema elu ja tegevus päästis Inglismaa revolutsioonist ja murdis ratsionalismi juurtest. Teatavasti on tema kaudu esilekerkinud ärkamisliikumine koondunud metodismi nime ümber.

John Wesley nooruspäevad ja ülikooliaeg

Ta sündis 17. juunil 1703 Epworthis Inglismaal inglise riigikiriku vaimuliku pojana. Ta põlvneb lasterikkast perekonnast. Vanematel oli 19 last, kelledest tema oli 15-nes. Isa Samuel oli teguvõimas ja andekas inimene. Ta sulest on ilmunud mitu piibliseletuslikku raamatut ja hulk luuletusi. 1696 kuni surmani 1735 oli ta truu oma õpetajakutsele Epworthis. Võitleva iseloomu tõttu sattus ta igasugustesse kokkupõrgetesse oma koguduseliikmetega, kes kord isegi ta elumaja maha põletasid. Põlemise ajal selgus, et üks lastest on põlevasse majja jäänud, ja see oligi John Wesley, meie eluloo kangelane. Ta polnud tol ajal veel kuutki aastat vana. Isa katsed põlevasse maja tungida ebaõnnestusid, kuid siis oli Johni näha oma toa aknal. Sealt päästeti pois. Mõni hetk hiljem varises põleva maja katus sisse ja oleks Johni enda alla matnud. Isa hüüdis kogu perekonna kokku ja nad palvetasid lahtise taeva all. Wesley pole seda sündmust kogu eluaeg unustanud ja nimetas end tulest päästetud tukiks. Sellest hetkest jäi emale tunne, et ta poeg on Jumala poolt millekski suureks ülesandeks valitud.

Emal polnud kindlasti mitte kerge toime tulla üheksateistkümne lapsega, kuid ta hoidis neid korras ja kasvatas kindla käega. Et igale lapsele eriti hinge ligi jõuda, määras ta igale 2-3 tundi nädalas, kus ta sellega siis isepäinis oli ja ta südame seisukorda jälgis, et sel viisil neid mõjutada. John on kogu eluaeg nende tundide eest emale tänulik olnud. Täisealisena mäletas ta heal meelel neid õhtuid ja palus ema, et ta endiselt reserveeriks temale neljapäeva õhtu. Ema kasvatas oma lapsi suures tõsiduses ja aususes.

Üheteistkümneaastasena tuli John kõrgemaase kooli Londonis. Saanud vaevalt 17-aastaseks, astus ta kuulsasse Oxfordi ülikooli. Õppinud viis aastat, otsustas ta üle minna usuteaduskonda. Kahel raamatul oli usuteaduse üliõpilasele suur mõju: Thomas a Kempise „Kristuse järgimine“, mis talle otsustavalt tähtsaks sai, nii et ta selle tõlkis ja inglise keeles välja andis. Teine raamat oli piiskop Taylori „Reeglid ja harjutused pühaks eluks“. Nende raamatute läbi jõudis ta selgusele õndsuse teadvusest. Peale selle sai ta Taylori raamatu kaudu kontakti oma aja müstikutega. Ka õppis ta tundma saksa müstikuid ja tutvus Tauleri töödega, samuti kui prantsuse müstikute de la Motte Guyoni ja Antoinette Bourignoniga. Ta süvenes neisse. 22-aastasena pühitseti ta anglikaani kiriku diakoniks. 1726 nimetati ta ülikooli edasiõppijaks-stipendiaadiks. Sellega oli talle hea sissetulek kindlustatud, olles seega saanud olenematuks, nii et oma elu seada võis kuis arvas. Nüüd võis ta siiski paremini oma sisemise usulise arenemise eest hoolitseda. Ta seadis sisse päeviku, milles oma usulise arengu ära märkis. Iga nädal käis ta armulaua ja jagas rohkesti ande vaestele, püüdes järjekindlusega saavutada elu tõelist pühitsust. 1727 promoveerus ta magistriks ja jäi sest peale kuni 1735. a. akadeemiliseks õppejõuks.

Näis, et noor Wesley andub täielikult teaduslikule elukutsele. Kuid siis tuli sündmus, mis ta elus otsustavaks sai. Ta tutvus nimelt Oxfordi Püha Klubiga. Siin leidis ta üliõpilasi, kes taotlesid samasuguseid eesmäärke kui tema. Selle klubi liikmeks oli ka ta samamõtteline vend Charles astunud. Siia kuulus ka väljapaistev usklik George Whitefield. Need noored mehed olid nimelt otsustanud oma usuelu võtta tõsiselt. Nad kogunesid iga õhtu ja alustasid koosviibimist palvetamisega, et siis mõne kirjakohta üle mõtteid avaldada. Wesley andis grupile ka praktilise eesmärgi. Ta juhatas liikmeid haigete ja vaeste juurde ja ka noorsugu kuulus nende hoolekande hulka.

Ta sissetulek oli aastas 30 Inglise naela, millest ta 28 naela oma ülalpidamiseks kasutas ja ülejäänud vaestele jagas. Kui ta sissetulek 60 naelale tõusis, ohverdas ta 32 naela vaestele, ja kui palk isegi 120 naelale tõusis, jättis ta endiselt ainult 28 naela endale elamiseks. Sedasi toimis ta kõrge vanuseni.

Vagade harjutuste poolest seisis Wesley teistest ees. Iga päev veetis ta kaks kuni kolm tundi hardumuses.

Paastus kaks korda nädalas ja püüdis igati patu vastu sõida, seistes nii kaua aega käsu all.

Juba Oxfordi päevil tavatses Wesley sõita linna ümbrusesse, et seal evangeeliumi kuulutada. Siin seisavad kahtlemata ta pärastised võimsad äratustöö juured. Oxfordis küll pilgati ja naerdi grupi liikmete üle. Juba tol ajal hüüti neid „metodistideks“. Kurbusega pidi Wesley kogema, et paljud grupi liikmed ei suutnud vastu seista pilkele ja vaenamistele. Üks liige taganes teise järel, nii et 25 asemel ainult veel 5 alles jäi. See oli Wesleyle suureks pettumuseks, kuna ta just selles grupis oli suuri lootusi jumalariigile pannud. Kuid oma meeleolu ei lasknud ta heidutada, vaid sirutas edasi eesmärgi poole.

Nii oli Wesley 15 aastat Oxfordis olnud ja innustunult vagu harjutusi teinud, kuid kalleimat elamust, andestuse rahu polnud ta veel kogenud.

Tagajärjeta misjonär

Kuninglikul korraldusel rajati Põhja-Ameerikasse 1732. aastal koloonia, mille nimeks oli Georgia. Et vabastatud karistuslaste saatust parandada ja neid korralikeks inimesteks kasvatada, rajas kindral Oglethorpe selle koloonia. Sinna asus elama ka muid inimesi, nagu saltsburglased, kes usu tagakiusu pärast olid sunnitud kodumaa maha jätma, aga ka hulk määri vendi asus siia, lootes siin segamatult oma usulist elu arendada. Kindrali sooviks oli, et uustulnukad leiaksid head hinge hoolikannet. Kui ta oli kuulnud Oxfordi Pühast Klubist ja John Wesleyt, pöördus ta tema poole, et viimane tuleks ja võtaks vaimuliku ülesanded endale. Pikema kaalumise järel otsustas Wesley pakkumise vastu võtta.

Ta ei tulnud Ameerikasse mitte üksi. Temaga sõitis ka ta vend Charles ja veel mõni sõber. Laeval viibis ka 26 määri venda oma piiskopi Nitschmanniga. Nende seltsis olles sai ta sügavaid vaimulikke muljeid. Ühel õhtul, kui nad olid koos palvekoosolekul, kerkis suur torm. Koosoleku ajal käis kohutav lainevall üle laeva, mis tõi vee laeva, laeva peamast purunes ja laev oli hukkumisohus. Ahastushüüded ja meeleheitelkarjed kostsid igalt poolt, ainult Vannastekoguduse liikmed olid rahulikud ega osutanud mingisuguseid hirmu avaldusi. Nad laulsid oma alustatud laulu rahulikult lõpuni. Kuid Wesley polnud surmahirmust vaba. Aga seda enam haaras teda vennastekoguduslaste meelekindlus ja usu jõud. Pä-

rast kõneles ta ühe vennaga ja päris talt, kas nad tõesti hirmu ei tundnud? „Jumal tänatud, ei mingisugust!“ Wesley päris edasi, et kas siis nende naised ja lapsed hirmu ei tundnud? „Ei,“ oli vastus, „meie naised ja lapsed ei karda surma.“ Jutuajamisest selgus Wesleyle, et temal veel igavese elu kindlus puudus.

Töö Ameerikas lõppes aga täielise pankrotiga. See polnud siiski tema töö. Ta kirjutab sellest ajast: „Läksin Ameerikasse, et indiaanlasi ümber pöörata, kuid mida ma leidsin? Seda, mida kõige vähem olin arvanud, — et ise olin veel pöördumata.“ Rõhutud meeleolus sõidab ta tagasi Inglismaale.

Otsustav hetk Aldergate'i tänaval

Taas oli see üks Vennastekoguduse vend, kes julguse kaotanud Wesley järele jalule aitas. Ameerikas oli talle selgeks tehtud, et tema kui õpetaja ka ümberpöördumist vajab. See oli Wesleyssse nii mõjunud, et ta jutlustamisest hoopis loobuda kavatses. Ta liitus usklikke rühmaga Fetter Lane'is, mis oli Vennastekoguduse põhimõtetele rajatud. Liikmed tulid nädalas kord kokku, tunnistasid üksteisele oma patte ja palvetasid koos. Nii saabuski 24. mai 1738, mis kõigele ebakindlusele Wesley elus pidi lõpu tegema. Ta ise jutustab sellest elamusest: „Kesk-nädalal kella viie paiku hommikul avasin ma oma Testamendi 2. Peetr. r. 1:4 juures: „Millega meile on kingitud kallimad ja suurimad töötused, et te nende läbi saaksite osa jumalikust loomusest.“ Kui pidin välja minema, avasin uuesti Testamendi ja mu silmad langesid sõnale: „Sa pole kaugel jumalariigist.“ Kirikus kuulsin ma koorilaulu: „Põhjatust sügavusest hüüan ma su poole, oh Jumal, pane tähele mu hüüdmist ja kuulgu su kõrvad mu anumise häält, sest kui sina arvaksid üles meie patte, kes siis suudaks seisma jääda.“

Koosolekul seletas keegi Lutheri Rooma raamatu sissejuhatust. „Umbes kolmveerand üheksa, mil kirjeldatai muudatust, mida Jumal teostab usu läbi Kristusse, tundsin oma südames erilist soojust. Tajusin, et hingeõnnistuse asjus üksnes Kristusele lootma pean. Mulle kingiti kindlusetunne, et Kristus mu patud juba on ära kandnud ja ma vaba olen patust ja käsust. Spontaanselt hakkasin nende eest paluma, kes mind olid vaenanud ja kurvastanud. Siis ma tunnistasin otsekohe sellest, mida nüüd esmakordselt südames tunnen. Kuid peagi sosistas mulle vaenlane, et see ei või olla tõeline usk,

kuna sellel puudub suur rõõm. Aga peagi ma õppisin mõistma, et rahu ja rõõm Issandas on seoses usuga Jeesusesse Kristusesse, kuna ta vaimustusse sattumist ja erilist rõõmu kingib oma äranägemise järgi.“

Pöördumise hetk kujundabki pöördepunkti ta elus. Uue rõõmuga asus Wesley jutlustama, kui oli kogenud õigeksmõistmist usu läbi. Nüüd püüdis ta ka Vennastekogudusega lähemalt tutvuda, milleks võttis väikese seltskonnaga ette reisi Saksamaale. 4.—19. juunini oli ta krahv Zinzendorfi külaline. Päevikusse märgib ta: „Siin on umbes 90 inimest mitmelt maalt ja rahvusest. Nad elavad suures majas koos. Torkab silma usklike elu ja lihtne riietus.“ Wesley püüdis võimalikult paljudega kõnelda. Siin kohtas ta seda, mida oli aiva igatsenud: usu elavat tõendit, inimesed, kes olid patusest südamest ja elust pääsenud selle läbi, et Jumala armastus nende südamesse oli valatud. Ka puudus neil kahtlus ja surmahirm neis asuva Jumala Vaimu läbi. Wesley külastas sel reisil ka August Hermann Francke asutusi Halles. Siit siirdus ta Herrnhuti, kus neli nädalat veetis. Raskel südamel lahkus ta sellest rahupaigast. Liigutatult hüüab ta: „Ah, millal ometi katab kogu maad niisugune ristiusk!“

Septembrikuus aastal 1738 jõudis ta taas tagasi Londonisse. Seal jätkas suurema innuga oma tegevust. Tal oli hea meel jälle olla Fetter Lane'i koguduses, mis vahepeal oli kasvanud 32 liikmele. Ta jutlustas palju ja mitmes kohas.

Suur liikumine

Üks ta truumaid ja väljapaistvamaid kaastöölisi oli George Whitefield, kes oli mõnd aega ka Ameerikas tegutsenud. Nüüd oli ta Londonis tagasi. Jälleenägemine oli väga südamluk. Ta kirjutab oma päevikusse: „Olime koos 60 vennaga armastusesöömaajal. Ka mu vend Charles oli seal. Umbes kella kolme ajal hommikul, kui olime sügavas palves, langes Jumala vägi võimsalt meile, nii et mõned valju häälega palvetasid ja teised suurest rõõmust maha langesid. Niipea kui olime sündmusest veidi toibunud, hüüdsime üheskoos: „Meie kiidame sind, Jumal, et sina oled Issand üksipäini!“ “

Nii Püha Vaimu läbi kinnitatud, astusid vennad rõõmsalt päästvat evangeeliumi kuulutama. Kuid otsekohe tekkisid ka takistused nende teele. Vähehaaval suleti neile kirikud. Sageli sai Wesley kogada, et kirik,

kus hommikul jutlustas, oli õhtuks talle suletud. Kui ta enam õhtul kuulutada ei tohtinud, oli see temale tõsiseks meeldetuletuseks, et alati kogu tõde kuulutab, sest pole kindel, et seal seda veel kord teha saab. Ta oli veendunud, et kuulutab Piibli terveid alustõdesid ja kirik ei peaks teda vaenama. Ja ta arutas, et kui kirik ei seisa nendel alustel, siis pole mitte tema süüdi, vaid kirik. Mida enam kirikuid sulgus, seda innukamalt otsisid nad osadust vabade pietistlike rühmadega. Sageli kõnelesid nad erakorterites ja üüritud saalides ja viimaks lausa taeva all. See oli tol ajal enneolemata uudiseks, mis masse kokku tõmbas. Nüüd juhiti nende tähelepanu ka usulise hoolekandeta jäänud kaevandustöölistele. Nende seas valitses troostitu olukord. Polnud põhjust minna paganamaale, kui oma maa oli paganaid täis. Kirik ei teinud midagi nende moodsate paganate hinge päästmiseks. Kaevandustöölised ei kartnud Jumalat ega inimest, usuasjus olid nad täiesti teadmatuses ega erinenud palju loomadest. Siin siis alustati ka vabaõhu-koosolekutega. Algul kõneles Whitefield 200 mäekaevuri ees, järgmisel korral 2000 ees, kolmandal korral 5000 ees ja siis kogunes neid kuni 20.000. Nad kuulasid harduses sõnumit patuste sõbrast Jeesusest. Paljud polnud kogu eluaja kirikus käinud ja kuulsid nüüd esmakordselt päästvat evangeeliumi Jeesusest. Sageli olid nad nii haaratud, et pisarad nende nõgiseid põski mööda alla jooksid ja valged jooned näole jätsid.

Nii oligi leitud uus tee, kuidas uuspaganaid evangeeliumi alla saada. Whitefield kutsus Wesley endale abiks. 2. aprillil kuulutas ta tuhandeile kuulajatele sõna üle: „Issanda Vaim on mu peal, sest et Issand mind on võidnud ja läkitanud viletsatele kuulutama ja murtud südameid parandama ning vangidele lahtilaskmist kuulutama.“ (Jes. 61:1.) 4. aprillil märgib ta oma päevikusse: „Õhtul tuli kolm naist otsusele, et iga nädal samuti kokku tulla kui Londonis, et üksteisele oma patte tunnistada ja üksteise eest paluda, et saada terveks ihu ja hinge poolest. Kell kaheksa liitus sama eesmärgiga neli noormeest. Ja nii oligi tekkinud Vennastekoguduse eeskujul gruppide liikumine, kus mõned kokku tulid, et mõtteid vahetada ja palvetada. Näib, et selline kogunemisviis esineb igal pool, kus ärkamine toimub. Need äratatute grupid levisid kiiresti üle kogu maa. Aga ikka suuremaks kasvasid grupid ja nii osteti esmalt üks rauaavalamise hoone, kus 1500 inimesele ruumi oli. Saali

peal asus Wesley korter. See saigi metodismi liikumise keskuseks.

Vahepeal teostus siiski lahkumine Vennastekogudusest. Avalikul seletuskoosolekul liitus Wesleyga paarikümmend inimest. 26 mehe ja 48 naisega lõi Wesley esimese metodisti koguduse Londonis. Kogudus kandis osaduse iseloomu. Kuid peagi algas liikumise võimas tõus. Liikumise loosungiks said Wesley sõnad: „Maailm on mu kihelkond, mispärast pean oma kohuseks igal pool lunastuse sõnumit kuulutada.“

Aegapidi lahkusid ka Wesley ja Whitefield üksteisest viimase äravalimise õpetuse pärast. Whitefield oli ikka enam Calvini äravalimise õpetusse süvenenud ja Wesley sellest ikka kaugemale nihkunud. Sellest peale jääbki metodismis kaks voolu esinema.

Whitefield on kahtlemata üks kõigi aegade suuremaid kõnelejaid. 34 eluaasta jooksul on ta 18.000 korda jutlustanud, iga kuu 40—60 tundi. Ta paljude kuulajate hulka kuulub ka Benjamin Franklin.

Wesley kaastöölised

Ärkamiste läbi olid mitmele poole väikesed või suuremad uslike grupid tekkinud. Grupikoosolekute läbi hoolitseti nende hingetarvete eest, kuid suureks mureks oli vastavate vaimulike leidmine. Need vähesed jutlustajad, kes olid liikumisega kaasa läinud, olid end äratustöös juba ära kulutanud. Enamik suurkiriku liikmeid aga võttis liikumise suhtes eitava seisukoha. Nii oli see Wesleyle suureks lohutuseks, et rida tublisid mitteusuteadlasi end sellesse tööse rakendas. Need olid Vaimust sündinud kogenud jutlustajad. Wesley võis mitmel pool koguduse juhtimise julgesti nende kätte usaldada. Nende ülesandeks oli pärisjutlustajaid asendada. Nad lugesid kirjakohta ja tohtisid seda ka seletada. 1744. aastal oli siisuguseid kaastöölisi juba tervelt 40.

John Wesley reisijutlustajana

Wesley on reisijutlustaja muresid ja vaevasid oma kõrge vanuseni kandnud. Sageli viibis ta 70—90 miili järjest teel. Harilikult sõitis ta hobusel, kuid vanemas eas oli tal selleks vanker. Harilikult jutlustas ta sellisel reisil neli korda päevas. On välja arvestatud, et ta oma eluajal 43.000 kõnet on pidanud. Kujuka pildi annab kirjeldus esimesest reisist Newcastle'isse. See linn oli söekaevanduste keskuseks ja kõige ebakõlbuse mülgas. Wes-

ley käis linna läbi ja ütleb, et ta kusagil lühikese ajaga nii palju needmist ja vandumist polnud kuulnud kui siin. Isegi väikesed lapsed vandusid. „Kindlasti,“ kirjutab ta, „on see paik küps sellele, kes on tulnud patuseid meelesparandamisele kutsuma.“ Et ta asjatult oli otsinud paika, kust ta nende südamete vastu saaks kõnelda, jäi ta peatuma õuekoosoleku juures. „Järgmisel hommikul, pühapäeval kell 7 hommikul läksin ma linna vaesemasse ja viletsamasse ossa. Siin ma asetusin ühes John Tayloriga tänava viimasesse otsa ja hakkasin 91. Taaveti laulu laulma. Kolm või neli inimest tuli uudishimust vaatama, mis öieti lahti on. Aga rahvakogu suurenes kiiresti nelja- või viiesajani, ja jutluse möödudes oli neid kindlasti 1200—1500. Inimesi enese ees vaadeldes, kes mulle imestunult otsa vaatasid, ütlesin ma: „Kui soovite teada, kes ma olen, siis mu nimi on John Wesley. Täna õhtul kell 5 kõnelen siinsamas.“ „Õhtul ilmus peaaegu kogu elanikkond linnaosast. Evangelisatsioonitöö võttis sestpeale õnnistatud arengukaigu.“

Teise kuulsa jutluse pidas Wesley oma isa koguduses. Isa järglane keelas tal kirikus kõnelemast. Wesley kutsus siis Epworthi elanikud kokku surnuaiale oma isa haua juurde. Siin kõneles ta nädala läbi. Oma viimasest jutlusest kirjutab ta päevikus: „Äraarvamata suur rahvahulk oli kogunenud. Kõnelesin peaaegu kolm tundi mäejutluse üle. Me suutsime vaevu üksteisest lahkuda. Töö, mis tehtud, hakkas vilja kandma. Kuid õpetajad olid ärkamisliikumise vastu.“

Misjonireisid kujunesid tal sageli väga vaevaliseks. Talvised teed olid vaevu käidavad. Suurte lumetormide ja uputuste puhul oli ta elu mitu korda hädas. Reisidel puudus tal sageli kõige vajalikum. Voodiks oli tal mõni kõva laud ja padjaks kulunud mantel. Ühel sellisel ööl äratas ta oma kaaslase Nelsoni üteldes: „Olgem rõõmsad, vend Nelson, mul on ainult veel üks külg alles, teisel küljel puudub ihunahk.“ Nälga tuli tal mitmel puhul taluda, sest et neile kusagil toitu ei müüdnud. On lausa uskumatu, mäherdust tagakiusu Wesleyl ja ta kaastlastel tuli kanda. See tundus süütuna, kui jutluse vahel pilkavaid ja solvavaid märkusi tehti. Sageli loobiti neile tänava prahti ja mädamune. Kuid seda kõike võis ikka veel taluda. Olukord aga muutus tõsisemaks, kui neile vihaseid koeri ja metsikuks muutunud härgi kallale aeti. Sageli olid tuntud seltskonnainimesed ja isegi õpetajad

kaastegevad. Valitsusevõimud aga võtsid harva neid oma kaitse alla.

Ühel pealelõunal, kui Wesley oma toas kirjutas, märkas ta, et suur rahvajõuk ta maja sisse piiras. Toas jäadi palvesse. Varsti algaski vihane maja ründamine viha-hüüdude saatel: „Toogete jutlustaja välja! Meie tahame jutlustajat kätte saada!“ Wesley palus üht vihasemat jõugu juhti tulla tema juurde. Vahetanud mõned sõbralikud sõnad, sai lõvist tall. Wesley jätkab päevikus: „Palusin meest, et ta tooks endaga paar kõige vihasemat meest. Ta tõi paar meest, kes oma vihas metsikul rassisid, kuid juba kahe minuti pärast olid nad niisama taltsad kui esimene mees. Nüüd läksin ma välja rahvajõugu juurde ja pärisin: „Mida teie oiet minust soovite?“ Mõned hüüdsid: „Tulge meiega kohtuniku juurde.“ Ütlesin, et seda heal meelel teen, ja kõnelesin siis veel mõned sõnad, mispeale rahvamass hüüdis: „See mees on aus inimene, ja meie oleme nõus oma verd ta kaitseks valama.“ Kuid leidus ka neid, kes polnud rahul, ja nendega tuligi tal kauge maa ära käia kohtuniku juurde vihmavalangu all. Kohtunik oli juba voodis ega tahtnud asja arutada. Vahepeal oli aga teade Walsali tulnud, et Wesley kõva valve all on sinna toodud. Otsekohe kogunesid linna halvemad elemendid. Kaasatunud jõuk kaitseks end nii vahvasti kui sai, kuid et nad olid väsinud ja arvult vähemuses, löödi neid armetult maha, teised aga jooksid ära, jättes Wesley uue jõugu kätte. Suure lärmi pärast polnud mõtetki rääkida. „Möödudes majast, mille uks oli avatud, kargasin ma sealt sisse, kuid keegi mees haaras mind juustest ja tassis mind taas jõugu keskele. Nii tuli mul nendega peatänava ühest otsast teise marssida. Teises linna otsas leidsin taas avatud ukse ja ma oleksin ka sisse pääsenud, kui äriomanik mind poleks takistanud, kartes, et jõuk ta maja maha kisub. Seisin nüüd ukse ees ja pärisin: „Kas teie tahate mind kuulda?“ Paljud hüüdsid, et ei taha: „Lööge ta maha! Tapke ta otsekohe!“ Sain siiski umbes veerand tundi nende vastu rääkida, kui mu hää lüüsi. Otsekohe karjuti jälle: „Viige ta ära! Viige ta minema!“ Sel hetkel pöördus mu hää tagasi, ja ma hakkasin valju häälega palvetama. Nüüd astus mees, kes jõuku oli juhitud, üsna mu ligi ja ütles: „Tahan oma elu teie eest anda. Järgnege mulle, ükski ei puutu teid.“ Paar ta kaaslast kinnitasid ta sõnu ja astusid ka mulle ligi. Kohe valgusid inimesed laiali. Ja nii jõudsin ma Jumala

abi läbi veidi enne kella kümmet Widnesburysse. Kaotanud olin ainult osa oma vestist ja vähekene pahema käe nahast. Kunagi varem polnud ma näinud nii ilmselt Jumala käe avaldust mu elus.“

Chesteris tuli tal üle elada, et vihane jõuk maja maha kiskus, kus ta oli kõnelnud. Julgus, millega ta selleid rahva vihapurskeid vastu võttis, on imetlusväärne.

John Wesley isikuna

Kujult oli Wesley väike ja kõhn. Kuid ta heledad, läbitungivad silmad andsid ta ilusale, kaunilt kujundatud näole erilise võlu. Kõrge ja suur laup laskis temas mõtlejat oletada, kitsad ja suletud huuled aga teguvõimsat ja hästi kaaluvat meest näha. Näoilme kõneles suurest sisemisest rahust. Pärastpoole oli ta nägu valgete juustega raamitud, mis sellele lugupidava ilme kinkis.

Ta esinemine oli loomulik ja sundimatu. Ta oli tark inimeste vaatleja, vaimukas ja haritud. Teda nähti heal meelel paremas seltskonnas, kuid teda võlusid lihtsad ja vaesed inimesed. Nende eest hoolitses ta suurima huviga. Nende eest võis ta lihtsalt kõik ära anda. Ta abistamistegevus oli laialdane. Ta ise ütleb: „Raha ei püsi mu juures, sest annan seda niipea kui saan edasi, et see mu südant ei võluks.“ Jutlustajatele annab ta nõu: „Ärgu ükski võigu öelda, et evangeeliumi kuulutamise läbi olete jõukaks saanud!“ Saades teate oma kaastöölise Jane'i surmast, teeb ta päevikusse märkuse: „Kõik ta riided ja ihukatted ei andnud müües mitte niipalju raha, et sellest ta matmiseks oleks jätkunud. Kogu ta sääst oli üks shilling ja neli penni. Kuid see on vallalise jutlustaja kohta küllalt.“

Ka pealiskaudsel tutvumisel torkab silma Wesley eeskujulik tegutsemine. Õigusega on ta kohta öeldud, et tööjõu ja töötulemuste poolest suudavad vähesed temaga võistelda. Igakülgne haridus, raugematu teadusehuvi iseloomustab teda.

Üle poole aastasaja on ta mööda Inglismaad, Shotimaad ja Iirimaa reisinud, et kuulutada evangeeliumi. Enamasti ratsutas ta. Sadulas istudes luges ta Piiblit ja muid raamatuid. Ehkki ta tahtis olla ainult ühe raamatu mees, püüdis ta siiski igati oma teadmisi laiendada. Kui ta kord oma jutlustajaid õhutas häid raamatuid lugema, ütles üks, et ta loeb ainult Piiblit. Sellele ütles Wesley, et ta lakaku jutlustamast, sest et end targemaks peab kui Paulus, kes ka teisi raamatuid luges.

Hilisematel aastatel aga kasutas ta oma pikkadeks reisi-deks vankrit. Sellel oli kirjutuslaud ja raamaturiiul. Kuid ratsutaja kujuna on ta ajalukku läinud. Teda on „Jumala ratsanikuks“ kutsutud. Niimoodi on ka mälestuskuju vanima metodisti kiriku ees.

Ka kirjanduse alal oli ta tegev. Tüdimata kirjutas ta jutlusi ja tegi märkusi Uue Testamendi kohta. Palju on ta avaldanud apologetilisi ja dogmaatilisi artikleid, samuti ka rahvapäraselt kirjutatud maailmavaatelisi ja loodusteaduslikke kirjutusi. Et head kirjandust rahva hulka levitada, andis ta välja 50-köitelise „Kristliku raamatukogu“. Ka ajakirja toimetas ta.

Ta kuulmatu töövõime seisnes selles, et ta aega täiuslikult ära kasutas. Juba kell neli hommikul alustas ta oma päevast tööd, mis oli hästi ära jagatud, nii et ta end üle pingutada ei tarvitsenud. Ta kasutas enda kohta ütlust: „Alati rutus, kuid mitte kunagi läbematu.“ Ta arendas laialdast tegevust, kuigi tervise poolest polnud tugev. Pool oma eluajast oli ta kopsuhaige ja alles hilisematel aastatel paranes ta tervislik seisukord. Mitu haigust viisid teda surma ligi.

Wesley oli sõbralik ja heasoovlik. Jutuajamisel oli ta armastusväärne ja viisakas. Ta isikul oli haruldane külgetõmbejõud. Tal õnnestus lühikese jutlemise järel vaenlast oma sõbraks muuta. Teatud juhtudel võis ta kõige rõhuga oma vaadet kaitsta. Et ta kartust ei tundnud, pole ta kunagi inimeste ega olukordade sulaseks saanud. Kiiresti kasvavat liikumist suutis ta kindlal käel vaos hoida. Ikka valitses ta olukorra üle.

On igatahes imelik, et selle tubli ja andeka mehe abielu polnud mitte õnnelik. Ta abikaasa oli ühe rikka Londoni kaupmehe lesk, kes kuidagiviisi oma mehe suurt ja laialdast tegevust jumalariigis mõista ei suutnud. Kuid Wesley ei võinud oma isikliku elu õnne nimel oma tegevust jumalariigis kärpida. Ta pikkade reiside tagajärjel võõrduisid abikaasad aegapidi teineteisest. Kumbki elas omaette.

Õnnistatud elu lõpukaja

Kõrge vanuseni jäi Wesley tegutsema. Reisid mit-mele poole Inglismaal jätkusid katkematult. Iseennast ta ei säästnud. 82-aastasena tegi ta veel reisi poriseid tänavaid mööda, et külastada oma kogudusi ja koguda 300 naela vaeste heaks.

Wesley on endale ise kord asetanud küsimuse, et millest see on tulnud, et ta kõrge vanuseni nii tragiks ja tegutsemisvõimeliseks on jäänud. Vastus kõlab nii-viisi: Kõigepealt võlgnen seda Jumala armule, kes mulle selle võime on kinkinud, ja siis ta laste pidevaile palvetele. Viimaks olgu nimetatud veel mõningad tegurid:

1. mu alaline tegutsemine ja õhumuutus,
2. et alati olen saanud hästi magada,
3. et igal hommikul 60 aasta jooksul olen kell 4 üles tõusnud,
4. et uni mul alati käepärast on olnud,
5. et igal hommikul 50 aasta jooksul kell 5 hommikul olen jutlustanud,
6. et oma elus vähe valu olen tundnud ja muresid kandnud.

Aastal 1785 kaotas ta kaks oma truemat kaastöölist, Vincent Perroneti ja William Fletscheri. Viimase surm puudutas teda eriti. Matusekõnes ütles ta muu seas: „Leidub palju toredaid jumalakartlikke mehi, kuid ma ei tunne ühtki, kes sarnaneks temaga, kes väliselt ja sisemiselt nii oleks Jumalale andunud.“ 1788. aastal pidi ta lahkuma oma armsast vennast Charles'ist, kellega oli olnud kogu eluaeg südamlikus vahekorras. Selle kaotuse üle tundis ta suurt valu.

Ta tajus, et ka ta oma eluaeg hakkab lõpule jõudma. 1. jaan. 1790 kirjutas ta päevikusse: „Olen muutunud vanaks meheks, lahjaks pealaest jalatallani. Silmanägemine on tuhmunud ja parem käsi väriseb. Suu on mul hommikul kuum ja kuiv ja kogu päev talun hiilivat palavikku. Liigutused on muutunud aeglaseks ja nõrgaks. Kuid ma tänan Jumalat, et ikka veel olen võinud oma ülesandeid täita. Võin veel jutlustada ja kirjutada.“ Veel pidas ta kogu aasta üle kogu maa äratuskoosolekuid. Kõikjal kogunesid suured rahvahulgad. Neil oli tunne, et peavad jumalaga jätma ühe suurega jumalariigis. 7. okt. pidas ta väljas oma viimase koosoleku. 23. veebr. astus ta viimast korda kantslisse, pidades jutluse ainel: „Otsige Issandat, niikaua kui teda leida võib!“ Nüüd tundis ta lõppu lähenevat. Päevad veetis ta paludes ja lauldes. Sageli võis kuulda teda ütlevat: „Ehkki olen suurim patune, kuid Jeesus suri mu eest!“ Veel kord nõudis ta paberit ja sulge, ja kui talt küsiti, mida kirjutada, kuna ta ise

10. —

enam sulevart käes pidada ei suutnud, vastas ta: „Muud midagi kui seda, et Jumal on meiega.“

Jutlustaja Benson on ta elu viimsed hetked üles märkinud: „Kui keegi haigetuppa astus, püüdis ta sellega rääkida, kuid ei suutnud. Ja kui ta märkas, et see teda ei mõista, vaikis ta veidi, võttis kõik oma jõu kokku ja hüüdis: „Parim kõigest on see, et Jumal on meiega!“ Kuuldes, et venna lesk on tulnud teda külastama, ütles ta: „Ta kingib oma sulastele rahu!“ Ta palvetas ja tänas: „Oo Issand, meie täname sind iga su armu eest. Õnnista kirikut ja kuningat ja anna meile tõe ja rahu Issanda Jeesuse läbi!“ Siis lisas ta: „Ta võimaldab oma sulastel magada täies rahu.“ Vähese vaheaja järel hüüdis ta: „Issand on meiega, Jakopi Jumal on meie vari!“ Siis soovitas ta ümbritsejail palvetada, ta vaim näis olevat sügavas ühenduses Issandaga. Öösi muutus ta väga nõrgaks ega saanud enam muud öelda kui: „Tänan ja austan sind, tahan sind austada!“ “

2. märtsi hommikul 1791 lähenes ta lõpp. Ta truu kaastööline Bradford palvetas veel temaga, ja viimsed sõnad, mis ta veel kuulis, olid: „Ela hästi!“ Mõni minut enne kümnet, kui ta sõbrad olid palves ta voodi ümber, läks tuhandete poolt armastatud ja hinnatud suur jumalasulane oma Issanda rahusse.

Ta maeti City Roadi kabeli juurde. Ta oli korraldanud, et ta matus väga lihtne oleks ja kõik uhkus puuduks. Üksnes ta sõprade pisarad olgu need, mis talle paremasse maailma järgivad. Kuus vaest meest pidid ta korraldusel ta kirstu hauda kandma ja igale tuli maksta 20 shillingit. Ta elusuurune kuju seisab selle kabeli ees ja kuulsasse Westminster Abbeysse on asetatud plaat mõlema venna kujutusega. Ta suurimaks mälestusmärgiks jääb aga suur ärkamisliikumine, mis on kuju võtnud metodisti kiriku näol.

Kallis on Jumalale ta pühade surm!